

Iranian Scientific Association
of Public Administration

University of
Sistan and Baluchestan

IRIB Role in Iran's Human Development from the Perspective of Capability Approach

Hossein Adhami¹ | Reza Vaezi² | Gholamreza Kazemian³ |
Sobhan Yahyaei⁴

- ¹ Corresponding Author, Ph.D. Student of Public Administration, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: h.adhami@yahoo.com.
- ² Professor, Public Administration Department., Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: theory.management@yahoo.com.
- ³ Associate professor, Public Administration Department., Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: kazemian1344@gmail.com.
- ⁴ Assistant professor, Communication Sciences Department., Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: yahyaei.sobhan@gmail.com.

Abstract

Human development is one of the later theories of development, which quickly gained attention of researchers due to its multidimensional view of the development category. On the other hand, Despite the extensive developments in the field of information and communication technology, mass media, especially radio and television, as one of the most important of these technologies, still play a key role in realizing the development goals of countries. Based on this, the current research has been done with the aim of identifying the role of IRIB in improving the level of human development in Iran. The approach of this research is qualitative and it has been done using the method of Constructivist grounded theory. The research community consists of academic and executive experts in

Article type: Research

Cite this article: H. Adhami, R. Vaezi, Gh. R. Kazemian and S. Yahyaei (2024). IRIB Role in Iran's Human Development from the Perspective of Capability Approach. *Governance and Development Journal*, 4 (4), 143-176. DOI: 10.22111/jipaa.2025.479059.1217.

Received: 18.09.2024

Revised: 15.01.2025

Accepted: 17.01.2025

Published: 21.12.2024

© The Author(s)

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

the fields of public administration and media. The sampling method in this study was theoretical sampling and a semi-structured interview tool was used to collect data. The result of this research is the identification of 10 main roles for the IRIB in human development. Five of these roles are capability-builder roles and the other five roles are included in the group of agency roles.

Introduction

As a result of the efforts of human development experts, the United Nations Development Program (UNDP) created the Human Development Index (HDI) in 1990, which is one of the important indicators related to measuring human development. The purpose of creating the index is to help understand how to assess a country's development based on its people and their capabilities, and not just economic growth (Qureshi & Xiong, 2020, 3). In short, the HDI is a composite indicator that reflects three dimensions of development related to human well-being: a long and healthy life, education and knowledge, and a decent standard of living (Willis, 2020, 7). A review of UNDP annual reports shows that the Human Development Index in Iran has been on an upward trend from 1990 to 2017, increasing from 0.565 to 0.787. Unfortunately, this trend has been on a downward trend since 2017, reaching 0.774 in 2021. This downward trend shows that we have not been successful in building core capabilities in people, which are the cornerstone of human development. This is while reviewing the goals set in the country's major plans, especially the 20-year vision of the Islamic Republic of Iran, clearly indicates that human development concerns have been given serious attention. On the other hand, one of the most important technologies that is a strategic tool for development is information and communication technology. Accordingly, radio and television broadcasting technology, as one of the most important of these technologies, can be a key tool for development in its various dimensions, and it was precisely because of this fundamental role that the United Nations proposed that the aforementioned technology play an important role in achieving the Millennium Development Goals. With these explanations, it is quite clear that the IRIB, as a public radio and television complex and the government's main media tool, has great capacity to promote development indicators in Iran. This research attempts to answer the question: What are the roles of the IRIB in promoting human development in Iran?

Materials and Methods

The present study is a qualitative study conducted on an interpretive paradigm. Among the various qualitative research strategies, the Constructivist grounded theory strategy was used to conduct this research. A semi-structured interview tool was used to collect data. The participants in the study included academic and executive experts in the fields of media and public administration who had sufficient knowledge of human development theory and its concepts. In the first stage of the sampling process, purposive sampling was used to select the first samples, and in the second stage, theoretical sampling was used. After

completing the data analysis of the eleventh interview, theoretical saturation was achieved, but in order to ensure data adequacy, the interview process and data analysis continued until the sixteenth interviewee. Finally, the analysis of the collected data was carried out simultaneously with their collection and through four stages of initial, focused, axial, and theoretical coding to reveal the concepts and categories of the research and explain the relationships between them.

Discussion and Results

Analysis of data collected from interviews with 16 experts resulted in the identification of 32 subcategories and 10 main categories, which are the estimated roles of the IRIB in promoting human development in Iran. These ten roles are: education, skill enhancement, monitoring, streamlining, demandingness, creating hope, awareness, modeling, informing, and supporting. According to the experts' opinions, the aforementioned roles were divided into two categories: capability-building roles and agency roles. Capability-building roles were themselves divided into two groups: direct and indirect capability roles. Accordingly, the roles of education and skill enhancement were defined as direct capability roles, the roles of monitoring, streamlining, and demandingness as indirect capability roles, and the remaining five roles, namely: creating hope, awareness, modeling, informing, and supporting, were defined as the agency roles of the IRIB.

Conclusion

The results of this study indicate that the IRIB, through fulfilling the 10 main roles defined for it, is one of the most important government and governance institutions effective in promoting human development in Iran. In this way, through its direct capability roles, it directly uses its capacity to create human capabilities in the three areas of education, health, and income in the individuals of society, and in the case of indirect roles, it provides the basis for the aforementioned capabilities through other institutions and organizations. The agency roles of the IRIB also seek to stimulate the agency of individuals and motivate them to acquire the aforementioned capabilities or realize the acquired capabilities, and in this respect they are very necessary. Of course, the success and effectiveness of the IRIB in fulfilling its ten roles depends on moving around the public interest and adhering to this fundamental principle in all of its programs.

Keywords:

IRIB, Human development, Capability, Agency.

دانشگاه تهران، تهران

حکمرانی و توسعه

شماره ۳، ۳۴۶۱-۲۷۸۳

Homepage: www.jipaa.ir

مدیریت دولتی و سازمان

نقش صدا و سیما در توسعه انسانی کشور از منظر رویکرد قابلیت

حسین ادهمی^۱ | رضا واعظی^۲ | غلامرضا کاظمیان^۳ | سبحان یحیائی^۴

^۱ نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

رایانامه: h.adhami@yahoo.com

^۲ استاد، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

رایانامه: theory.management@yahoo.com

^۳ دانشیار، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

رایانامه: kazemian1344@gmail.com

^۴ استادیار، گروه علوم ارتباطات، دانشکده علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

رایانامه: yahyaei.sobhan@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۰/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱

هدف: توسعه انسانی، یکی از نظریه‌های متأخر توسعه است که به سبب نگاه چندبعدی آن به مقوله توسعه به سرعت مورد توجه و حمایت اندیشمندان و محققان حوزه توسعه قرار گرفت. از سوی دیگر، به‌رغم تحولات وسیع حوزه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، رسانه‌های جمعی و به‌ویژه رادیو و تلویزیون به عنوان یکی از مهم‌ترین این فن‌آوری‌ها همچنان نقش کلیدی در تحقق اهداف توسعه‌ای کشورهای برعهده دارند. بر همین اساس، پژوهش حاضر با هدف شناسایی نقش صدا و سیما در ارتقاء سطح توسعه انسانی در ایران صورت گرفته است.

روش پژوهش: رویکرد این پژوهش، کیفی بوده و به روش داده‌بنیاد ساخت‌گرا انجام شده است. جامعه پژوهشی تحقیق، خبرگان دانشگاهی و اجرائی در حوزه‌های مدیریت دولتی و رسانه هستند که از شناخت کافی نسبت به مباحث توسعه نیز برخوردارند. شیوه نمونه‌گیری در این تحقیق، در گام اول مبتنی بر نمونه‌گیری هدفمند و در مراحل بعدی به شیوه نمونه‌گیری نظری بوده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته که متداول‌ترین روش جمع‌آوری داده‌ها در تحقیقات کیفی

کلیدواژه‌ها:

صدا و سیما، توسعه انسانی، قابلیت، عاملیت.

استاد: ادهمی، حسین؛ واعظی، رضا؛ کاظمیان، غلامرضا؛ یحیائی، سبحان (۱۴۰۳) " نقش صدا و سیما در توسعه انسانی کشور از منظر

رویکرد قابلیت" فصلنامه حکمرانی و توسعه ۴(۴)، ۱۷۶-۱۴۳. DOI: 10.22111/jipaa.2025.479059.1217

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

است استفاده شده است. تحلیل داده‌های گردآوری شده نیز، همزمان با جمع‌آوری آنها و طی چهار مرحله کدگذاری اولیه، متمرکز، محوری و نظری صورت گرفته است. پس از اتمام تحلیل داده‌های مصاحبه یازدهم، اشباع نظری حاصل گردید اما به منظور اطمینان از کفایت داده‌ها، فرایند مصاحبه و تحلیل داده‌های آن تا نفر شانزدهم ادامه یافت.

یافته‌های پژوهش: ماحصل این پژوهش، شناسایی ۱۰ نقش اصلی برای سازمان صدا و سیما در توسعه انسانی کشور می‌باشد. پنج مورد از این نقش‌ها شامل: نقش‌های آموزش، مهارت‌افزایی، دیده‌بانی، جریان‌سازی و مطالبه‌گری جزء نقش‌های قابلیت‌ساز بوده و پنج مورد دیگر شامل: نقش‌های امیدآفرینی، آگاهی‌بخشی، الگوسازی، اطلاع‌رسانی و حمایتی در گروه نقش‌های عملیاتی صدا و سیما قرار می‌گیرند.

نتیجه‌گیری: صدا و سیما به عنوان یکی از مهمترین نهادهای دولتی و حاکمیتی و به عنوان اصلی‌ترین ابزار رسانه‌ای حاکمیت، ظرفیت گسترده‌ای برای نقش‌آفرینی در زمینه بهبود سطح توسعه انسانی در ایران از طریق ایجاد قابلیت‌های انسانی و تحقق عاملیت افراد دارد، مشروط بر آنکه منفعت عمومی را به عنوان یک اصل اساسی در همه برنامه‌های خود مبنای قرار داده و بر رعایت این اصل وفادار بماند.

مقدمه

بر اساس نظریه‌های جدید در حوزه سرمایه انسانی و رشد، اهمیت سرمایه‌گذاری روی افراد به سبب اهداف ابزاری است، زیرا نتیجه افزایش مهارت‌های افراد، ایجاد منابع انسانی است که برای رشد اقتصادی ضروری می‌باشد. منطق این دیدگاه آن است که سرمایه‌گذاری در آموزش، تغذیه و سلامت افراد باعث افزایش بهره‌وری آنها می‌شود. اما در مقابل این نوع نگاه، رویکرد قابلیت و توسعه انسانی قرار دارد که معتقد است چنین سرمایه‌گذاری‌هایی (و سایر سرمایه‌گذاری‌هایی که رفاه انسان را بهبود می‌بخشند) علاوه بر اینکه دارای ارزش ابزاری هستند، از ارزش ذاتی نیز برخوردارند. به عبارت دیگر، تحصیل‌کرده بودن و سالم بودن، کارکردهایی هستند که فی‌نفسه برای مردم ارزشمند است. علاوه بر این، طبق این دیدگاه، افراد نه تنها به عنوان «منابع انسانی» در فرآیند تولید، بلکه به عنوان عوامل تغییر اجتماعی دیده می‌شوند (نیسانکی و اکامپو، ۲۰۱۹).

به طور خلاصه، آرمان توسعه انسانی، ریشه در نارضایتی از این واقعیت دارد که پارادایم‌های توسعه موجود، مانند رشد اقتصادی و توسعه منابع انسانی، اغلب باعث بی‌عدالتی‌های اجتماعی می‌شوند یا در ارتقای رفاه واقعی مردم ناکام هستند. به عبارت بهتر، در حالی که هر دوی این پارادایم‌ها فقط انسان را به عنوان وسیله‌ای برای رشد اقتصادی در نظر می‌گیرند، ایده توسعه انسانی معتقد است که هدف اولیه توسعه باید مردم باشند (بایسکف، ۲۰۱۸). رویکرد قابلیت نیز، بر رفاه و عاملیت مردم به عنوان اهداف توسعه تأکید داشته و منابع

و کالاهای را به عنوان ابزاری برای رسیدن به اهداف مذکور می‌داند (چیپرو، عثمانی و قزلباش^۱، ۲۰۲۱). بنابراین، از نگاه نظریه پردازان حوزه توسعه انسانی و رویکرد قابلیت، توسعه به جای آنکه به معنای افزایش مصرف کالاها و خدمات باشد، به عنوان قابلیت‌هایی برای بهبود رفاه افراد به‌ویژه از طریق گسترش آموزش، امید به زندگی و درآمد، برای تضمین برخورداری از استاندارد یک زندگی مناسب است (تلچ و اپی^۲، ۲۰۲۲).

در نتیجه تلاش‌های متخصصان توسعه انسانی، برنامه توسعه سازمان ملل متحد (UNDP)^۳ در سال ۱۹۹۰ شاخص توسعه انسانی (HDI)^۴ که یکی از شاخص‌های مهم در ارتباط با سنجش توسعه انسانی بود را ایجاد کرد. هدف از ایجاد شاخص مذکور، کمک به درک این موضوع است که چگونه ارزیابی توسعه یک کشور بر مبنای مردم و قابلیت‌های آنها انجام می‌شود و نه صرفاً رشد اقتصادی. شاخص توسعه انسانی، همچنین می‌تواند خط‌مشی‌های ملی اجرا شده را مورد سؤال قرار داده و به طرح این موضوع بپردازد که چگونه دو کشور با سطح درآمد ناخالص ملی یکسان می‌توانند به نتایج توسعه انسانی متفاوتی دست یابند (قرشی و شیانگ^۵، ۲۰۲۰). به‌طور خلاصه، HDI یک شاخص ترکیبی است که سه بُعد توسعه مرتبط با رفاه انسان شامل: زندگی طولانی و سالم، آموزش و دانش و استاندارد زندگی مناسب را نشان می‌دهد (ویلیس^۶، ۲۰۲۰).

از سال ۱۹۹۰، UNDP هر سال یک گزارش توسعه انسانی جهانی (HDR)^۷ منتشر نموده که تکامل همه کشورها را از نظر توسعه انسانی بررسی و آنها را بر اساس امتیاز HDI رتبه بندی کرده است. به غیر از گزارش‌های توسعه انسانی جهانی، انتشار گزارش‌های توسعه انسانی منطقه‌ای و ملی هم تا سال ۲۰۱۷ به ترتیب به ۴۱ و ۷۳۷ گزارش (در ۱۴۶ کشور) رسیده است که نشان از اهمیت و اثرگذاری این گزارش‌ها دارد (هرای، کامم و جولی^۸، ۲۰۲۱). بررسی گزارش‌های سالانه UNDP نشان می‌دهد که روند شاخص توسعه انسانی در ایران از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۷ روندی صعودی داشته و از عدد ۰/۵۶۵ به عدد ۰/۷۸۷ افزایش یافته است. اما متأسفانه این روند از سال ۲۰۱۷ وضعیت نزولی پیدا کرده و به عدد ۰/۷۷۴ در سال ۲۰۲۱ رسیده است. این وضعیت نزولی نشان می‌دهد که ما نتوانسته‌ایم در ایجاد قابلیت‌های اصلی در مردم که محور توسعه انسانی است موفق عمل کنیم. این در حالی است که مرور اهداف تعیین شده در برنامه‌های کلان کشور به خصوص چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران به وضوح بیانگر آن است که دغدغه‌های توسعه انسانی، به صورت جدی مورد توجه بوده است. در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله، ایران کشوری توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی و علمی در سطح منطقه تعریف شده است. با این حال، بررسی شاخص توسعه انسانی ایران به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های مرتبط در این زمینه و مقایسه آن با کشورهای منطقه نشان می‌دهد در شرایطی که به سال پایانی سند مذکور نزدیک می‌شویم، نتوانسته‌ایم اهداف تعریف شده را محقق نماییم. به عنوان مثال، کشور ترکیه به عنوان یکی از کشورهای همسایه از وضعیتی به مراتب بهتر از ایران برخوردار است. شاخص

1. Chiappero-Martinetti, Osmani & Qizilbash

2. Telch & Appe

3. United Nations Development Programme

4. Human Development Index

5. Qureshi & Xiong

6. Willis

7. Human Development Report

8. Hirai, Comim & Jolly

توسعه انسانی کشور مذکور از سال ۱۹۹۰ تا سال ۲۰۲۱ همواره با روندی صعودی همراه بوده است. از سال ۲۰۱۳ سرعت رشد شاخص توسعه انسانی ترکیه نسبت به شاخص توسعه انسانی ایران بیشتر شده و از ایران پیشی گرفته و این روند تا سال ۲۰۲۱ همچنان ادامه داشته و به عدد ۰/۸۳۸ رسیده است. در مورد تعدادی دیگر از کشورهای منطقه نیز، وضعیت بهتری نسبت به ایران را شاهد هستیم. کشورهای امارات، عربستان سعودی، بحرین، قطر و عمان به ترتیب با دستیابی به مقادیر ۰/۹۱۱، ۰/۸۷۵، ۰/۸۷۵، ۰/۸۵۵ و ۰/۸۱۶ در شاخص توسعه انسانی در سال ۲۰۲۱، در رتبه‌های بالاتری نسبت به ایران قرار گرفته‌اند (برنامه توسعه ملل متحد، ۲۰۲۲). بنابراین، وضعیت نزولی شاخص توسعه انسانی کشور حکایت از آن دارد که از منظر توسعه انسانی، نه در بهبود وضعیت داخلی و نه در ارتقاء جایگاه ایران در منطقه توفیق چندانی نداشته‌ایم. بررسی جداگانه هر یک از ابعاد سه‌گانه توسعه انسانی (آموزش، سلامت و درآمد) نیز حاکی از وجود ضعف‌هایی در این زمینه است. به عنوان مثال، مطابق با داده‌های ۲۰۱۹ آزمون بین‌المللی تیمز^۱، ۲۵ درصد از دانش‌آموزان پایه چهارم و ۳۱ درصد از دانش‌آموزان پایه هشتم در ایران، منابع کمی برای یادگیری و آموزش در خانه دارند که این امر موجب کاهش کیفیت آموزش آنها شده است (وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۴۰۰).

یکی از مهمترین فن‌آوری‌هایی که ابزاری استراتژیک برای توسعه است، فناوری اطلاعات و ارتباطات است. به طوری که شاید بتوان گفت در دهه‌های اخیر، هیچ موضوعی به اندازه انقلاب موسوم به فناوری اطلاعات و ارتباطات نتوانسته است در زمینه توسعه، علاقه و هیجان ایجاد کند (کارمدی^۲، ۲۰۱۹). در واقع، امروزه فناوری اطلاعات به عنوان مهم‌ترین عامل توسعه شناخته شده و سطح توسعه کشورها و جوامع با توجه به سطح دسترسی به این فن‌آوری و میزان استفاده و بهره‌مندی از آن سنجیده می‌شود (محمدی، معمارزاده طهران و طوطیان اصفهانی، ۱۴۰۱). رسانه‌ها و به‌ویژه رسانه‌های جمعی به عنوان یکی از مهم‌ترین این فن‌آوری‌ها، از جمله ابزارهای موثر در اختیار دولت‌ها برای پیگیری و تحقق اهداف توسعه‌ای خود هستند. عظیمی (۱۳۸۳)، وجود پانزده نهاد از جمله رسانه‌های جمعی را برای تحقق توسعه همه‌جانبه و موزون لازم دانسته و از رسانه‌های جمعی به عنوان سومین نهاد تضمین‌کننده توسعه یاد می‌کند. در واقع، رسانه‌های جمعی به دلیل تأثیر زیادی که بر آگاهی عمومی دارند به یک پدیده اجتماعی-فرهنگی تبدیل شده‌اند. به عنوان نمونه، رسانه تلویزیون، آموزش داده و روشنگری می‌کند، دیدگاه‌ها، نظام ارزش‌ها و رفتارها را شکل می‌دهد و تا حد زیادی تعیین‌کننده استراتژی‌های رفتاری افراد است (کوماروف و کتیم^۳، ۲۰۲۰). به همین دلیل است که دولت‌ها از رسانه‌ها به عنوان کانالی برای بسیج مردم به منظور توسعه جوامع استفاده می‌کنند. بررسی‌های بانک جهانی نیز نشان داده است که رسانه‌های رادیو و تلویزیون از دیرباز ابزاری مناسب برای کمک به آموزش، بهداشت، ترویج کشاورزی و دستیابی به دیگر اهدافی است که توسعه انسانی را محقق می‌سازد (ابوکو و ایرنگرم^۴، ۲۰۱۷).

1. TIMSS
2. Carmody
3. Kumarova & Kutym
4. Abuku & Iorngurum

با این توضیحات، کاملاً روشن است که سازمان صدا و سیما به عنوان تنها مجموعه رادیو-تلویزیونی عمومی کشور، ظرفیت بسیاری برای بهبود و ارتقای شاخص‌های توسعه انسانی در ایران دارد. از سوی دیگر، با توجه به اینکه متولی امر توسعه در همه جوامع، دولت‌ها هستند لذا پیشبرد اهداف توسعه‌ای مستلزم تمرکز دستگاه‌های دولتی بر کارکردهای گردشی خود که مرتبط با مأموریت‌ها و نقش‌های اصلی آنها در زمینه برنامه‌های توسعه هست می‌باشد (واعظی، ۱۴۰۰). بر همین اساس، هدف این پژوهش، شناسایی نقش صدا و سیما در ارتقاء سطح توسعه انسانی در ایران می‌باشد. برای تحقق این هدف، دو سؤال به شرح زیر طراحی و تلاش شد تا با بررسی و مطالعه عمیق ادبیات موضوع و بهره‌گیری از نظرات خبرگان، به آنها پاسخ داده شود.

سؤال اول: نقش صدا و سیما در ایجاد قابلیت‌های انسانی کدام است؟

سؤال دوم: صدا و سیما چه نقشی در تحقق عاملیت افراد برای کسب و بکارگیری قابلیت‌های انسانی ایجاد شده دارد؟

ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش

مفهوم توسعه

وقتی روانشناسان از توسعه هوش، ریاضیدانان از توسعه یک معادله یا عکاسان از توسعه یک فیلم صحبت می‌کنند، معنایی که به کلمه "توسعه" می‌دهند به اندازه کافی واضح است. اما وقتی صحبت از کاربرد این کلمه برای نشان دادن وضعیت یا فرآیندی مرتبط با مفاهیمی مانند رفاه مادی، پیشرفت، عدالت اجتماعی، رشد اقتصادی، شکوفایی شخصی یا حتی تعادل اکولوژیکی می‌شود شرایط کاملاً تغییر می‌کند (ریست، ۲۰۱۹). در واقع، مفهوم توسعه به مفهومی رایج در تمامی زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی، آموزشی و اجتماعی تبدیل شده که هدف آن ارتقای سطح جوامع و حذف فقر، قحطی، انحطاط اقتصادی و سطح پایین تحصیلات است (شبان، ۲۰۲۰). از نظر اسپینگلر^۱، توسعه زمانی تحقق می‌یابد که اندازه یکی از شاخص‌هایی که عمیقاً مورد نیاز است و به‌طور نسبی بر سایر شاخص‌ها رجحان دارد افزایش پیدا کند (واعظی، شمس و ملکی، ۱۴۰۰). همچنین، تودارو^۵ معتقد است که توسعه دارای سه بُعد به شرح زیر است:

≠ افزایش سطح زندگی مردم، سطح درآمد و مصرف آنها از غذا، خدمات پزشکی، آموزش و غیره از طریق فرآیندهای اقتصادی مرتبط؛

≠ ایجاد شرایط مساعد برای رشد عزت نفس مردم از طریق ایجاد نظام‌ها و نهادهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی که موجب ارتقای کرامت و احترام انسانی می‌شود؛

≠ افزایش آزادی انتخاب افراد با افزایش دامنه گزینه‌های انتخابی آنها مانند افزایش تنوع کالاها و خدمات مصرفی.

1. Development
2. Rist
3. Shaban
4. Spengler
5. Todaro

طبق تعریف تودارو، بهبود تولید ناخالص ملی و درآمد سرانه بدون بهبود متناظر با آن در زندگی معنوی شهروندان، توسعه واقعی نیست (عبدالرشید^۱، ۲۰۲۱).

نظریه‌های توسعه

از دهه ۱۹۴۰، تقسیم‌بندی‌های زمانی مختلفی از پارادایم‌های توسعه انجام شده است که در یکی از شاخص‌ترین آنها، ۵ نظریه توسعه شامل: مدرنیزاسیون^۲، وابستگی^۳، نئولیبرالیسم^۴، توسعه پایدار^۵ و توسعه انسانی به عنوان نظریه‌های اصلی توسعه تشریح شده است. با توجه به موضوع این پژوهش، در ادامه به اختصار به تبیین نظریه توسعه انسانی پرداخته می‌شود.

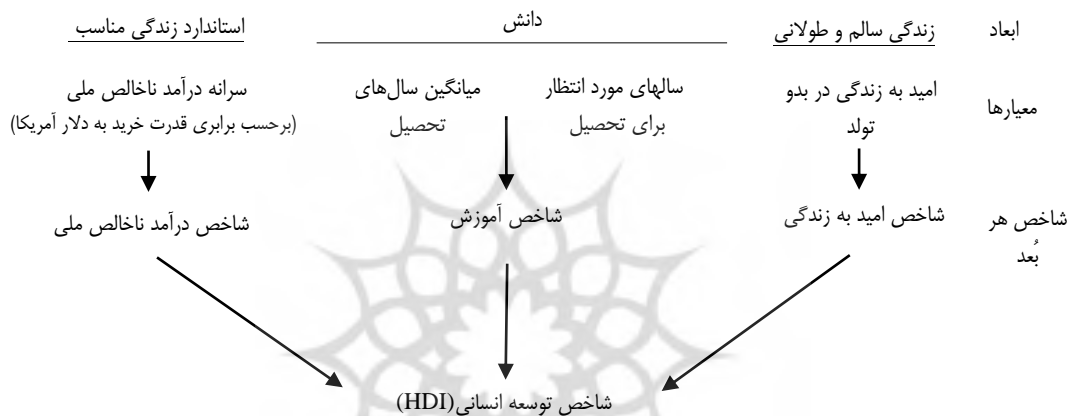
تا دهه ۱۹۸۰ میلادی، هر زمان که صحبت از توسعه به میان می‌آمد، توسعه اقتصادی مد نظر بود و مهمترین معیار برای سنجش توسعه‌یافتگی کشورها نیز درآمد سرانه آنها بود. اما بررسی‌ها و مطالعات افرادی همچون محبوب‌الحق^۶ و آمارتیا سن^۷ نشان داد که اکتفا به شاخص درآمد سرانه به عنوان تنها معیار توسعه‌یافتگی، درکی ناقص و گمراه‌کننده از وضعیت توسعه کشورها ارائه می‌کند. آنها در ادامه تحقیقات خود، با معرفی سه شاخص آموزش، سلامت و درآمد به جای تک شاخص درآمد سرانه، رویکرد "توسعه انسانی"^۸ را به عنوان رویکردی جدید در حوزه توسعه پایه‌گذاری نمودند. توسعه انسانی، ریشه در دو تحول آکادمیک در دهه ۱۹۷۰ دارد. یکی از آنها، ظهور حوزه اخلاق توسعه توسط دنیس گولت^۹ (۱۹۷۱) و دیگری، رویکرد قابلیت آمارتیا سن (۱۹۷۹) بود. اخلاق توسعه و رویکرد قابلیت، دغدغه‌های انسانی مرتبط با توسعه (اقتصادی) را مطرح کردند. سوال آنها این بود که چگونه می‌توان به توسعه‌ای دست یافت که از نظر اخلاقی صحیح و موجه باشد؟ طرفداران رویکرد قابلیت معتقدند که توسعه، به جای آنکه صرفاً مجموعه‌ای از منابع یا شرایط ضروری برای بقای افراد را فراهم کند، باید به دنبال گسترش قابلیت‌ها و کارکردهای آنها باشد (بایسکف، ۲۰۱۸).

در سال ۱۹۹۰، برنامه توسعه سازمان ملل متحد اولین گزارش توسعه انسانی خود را منتشر و در آن تعریف رسمی از توسعه انسانی را ارائه کرد: "توسعه انسانی فرآیندی است که دامنه انتخاب‌های مردم را گسترش می‌دهد. ضروری‌ترین این انتخاب‌ها، داشتن زندگی طولانی و سالم، تحصیل و برخورداری از استانداردهای زندگی مناسب است" (وگی^{۱۰}، ۲۰۱۸). بنابراین، از منظر رویکرد توسعه انسانی، توسعه به معنای افزایش قابلیت‌های مردم و ایجاد فرصت‌هایی برای استفاده از آن قابلیت‌هاست (تلریا^{۱۱}، ۲۰۲۱). این بدان معناست که

1. Abdulrasheed
2. Modernization theory
3. Dependency theory
4. Neo-liberalism
5. Sustainable Development
6. Mahbub ul Haq
7. Amartya Sen
8. Human Development
9. Denis Goulet
10. Vaggi
11. Telleria

انسان هم به لحاظ هدف توسعه و هم به لحاظ عامل توسعه، در مرکز برنامه‌های توسعه جای دارد (کوثر و الوانی، ۱۴۰۲).

برنامه توسعه ملل متحد برای نشان دادن سطح توسعه کشورها در گزارش خود از یک معیار ساده تحت عنوان شاخص توسعه انسانی (HDI) استفاده کرد. HDI، یک معیار عینی توسعه انسانی است که بر شاخص‌هایی مبتنی است که می‌توان آنها را مشاهده کرد و مقادیر آن را به طور معناداری در محیط‌ها و بافت‌های مختلف مقایسه کرد. این ویژگی، شاخص توسعه انسانی را از سایر معیارهای توسعه انسانی که شامل شاخص‌های ذهنی رفاه نظیر: شادی یا رضایت از زندگی می‌باشند متمایز می‌کند (هیکل^۱، ۲۰۲۰). به‌طور خلاصه، همانطور که در شکل شماره ۱ آمده است، شاخص توسعه انسانی یک شاخص ترکیبی شامل سه زیرشاخص است که میانگین شرایط بهداشت، آموزش و وضعیت اقتصادی مردم یک کشور را نشان می‌دهد.

شکل ۱: ابعاد و شاخص‌های توسعه انسانی (منبع: UNDP, n.d.)

رویکرد قابلیت ۲

رویکرد قابلیت که توسط آمارتیا سن و مارتا نوسبام^۲ توسعه یافته است، زیربنای نظری بسیاری از بحث‌های توسعه انسانی است (استیورت^۴، ۲۰۱۳). برخلاف رویکرد بهره‌وری^۵ که بر رشد اقتصادی و تولید درآمد به عنوان اهداف کلیدی توسعه و قابلیت اشتغال و سرمایه انسانی به عنوان ابزاری برای رسیدن به این هدف تأکید دارد، رویکرد قابلیت بر شکوفایی انسان تأکید می‌کند و رشد اقتصادی را به عنوان ابزاری ضروری و نه کافی برای دستیابی به توسعه می‌داند. در واقع، در رویکرد قابلیت، توسعه به معنای گسترش قابلیت‌هایی است که به انسان‌ها اجازه می‌دهد چگونه باشند و چه کاری انجام دهند و نیز به معنای عاملیت در انتخاب این بودن‌ها و

1. Hicel
2. Capability Approach
3. Nussbaum
4. Stewart
5. Productivist Approach

شدن هاست (پاول و مک‌گراث^۱، ۲۰۱۹). به طور کلی، رویکرد قابلیت مبتنی بر سه مفهوم اصلی مرتبط با یکدیگر است که عبارتند از:

≠ قابلیت‌ها^۲: قابلیت‌ها فرآیندهایی هستند که آزادی عمل و تصمیم‌گیری را امکان‌پذیر می‌سازند. یک قابلیت، خود انتخاب یا فرصت نیست، بلکه ظرفیت انتخاب و آزادی انتخاب است (کاسگرو و کرتس^۳، ۲۰۲۲). در واقع، قابلیت به عنوان ترکیب‌های مختلفی از کارکردهائی است که فرد می‌تواند به آنها دست یابد (نیسانکی و اکامپو، ۲۰۱۹).

≠ کارکردها^۴: مفهوم کارکرد، روی دیگر سکه "قابلیت" است. اگر قابلیت‌ها آن چیزهائی است که احتمالاً می‌توانید انجام دهید، کارکردها آن چیزهائی هستند که واقعاً انجام می‌دهید؛ یعنی نتایج یا تحقق انتخاب‌هایتان (کاسگرو و کرتس، ۲۰۲۲).

≠ عاملیت^۵: توانایی دنبال کردن اهدافی است که برای فرد ارزشمند است. عامل، "کسی است که عمل می‌کند و تغییر ایجاد می‌کند (نیسانکی و اکامپو، ۲۰۱۹)".

به‌طور خلاصه، رویکرد قابلیت بر رفاه و عاملیت مردم به عنوان اهداف توسعه و منابع و کالاها به عنوان ابزاری برای رسیدن به این اهداف متمرکز است (چیپرو، عثمانی و قزلباش، ۲۰۲۱). بنابراین، محوری‌ترین یا اصلی‌ترین مفاهیم در رویکرد قابلیت را می‌توان در این گزاره ترکیب کرد: "توسعه، موضوعی مرتبط با افرادی که دارای حداکثر عاملیت، قابلیت‌ها و کارکرد هستند، هست و باید باشد" (جشی^۶، ۲۰۲۱).

رسانه‌های جمعی و توسعه

رسانه‌های جمعی، یکی از نهادهای مهم در ایجاد تغییرات اجتماعی در جوامع محسوب می‌شوند (روشندل اربطانی، پورعزت، عقیلی و لبافی، ۱۳۹۴). امروزه تقریباً همه کسانی که در زمینه تجزیه و تحلیل و کاربرد ارتباطات برای توسعه و تغییر اجتماعی یا آنچه که به طور کلی ارتباطات توسعه نامیده می‌شود کار می‌کنند، موافق هستند که اساساً ارتباطات برای توسعه و تغییر اجتماعی، به معنای به اشتراک‌گذاری دانش با هدف دستیابی به اجماع برای اقدامی است که منافع، نیازها و همه ظرفیت‌های مربوطه را در نظر می‌گیرد (ملیخوا و سروایس^۷، ۲۰۲۰). بر همین اساس، رسانه‌های جمعی نقش برجسته‌ای در کارزار توسعه از طریق ارتباطات برعهده دارند (سروایس، ۲۰۲۰). در واقع، رسانه‌های جمعی از جمله بخش‌های کلیدی تدوین‌کننده افکار جامعه بوده که نقش‌های متعددی از سیاست‌گذاری، ترویج محصولات و تشویق سبک‌های خاص زندگی تا افزایش آگاهی و آموزش غیررسمی را ایفاء می‌کنند (کتسالس، آنتونیو و اسکالس^۸، ۲۰۱۸).

1. Powell & McGrath
2. Capabilities
3. Cosgrove & Curtis
4. Functionings
5. Agency
6. Joshi
7. Malikhao & Servaes
8. Kotsalas, Antoniou & Scoullas

دانیل لرنر^۱ (۱۹۵۸)، جامعه‌شناس مؤسسه فناوری ماساچوست (MIT)، بر اساس بررسی‌های میدانی که در ترکیه، ایران و چهار کشور عربی دیگر شامل: لبنان، اردن، مصر و سوریه داشت به این نتیجه رسید که رسانه‌های جمعی می‌توانند تأثیر تعیین‌کننده‌ای بر سبک زندگی مردم کشورهای جهان سوم داشته باشند. از نگاه لرنر، رسانه‌ها ضریب تحرک^۲ هستند. به اعتقاد او، رسانه‌ها می‌توانند بر اساس یک الگوی چند مرحله‌ای، جوامع سنتی را از توسعه نیافتگی که مشخصه بارز آنهاست خارج کنند. ویلبر شرام^۳ (۱۹۶۴)، نویسنده کتاب "رسانه‌های جمعی و توسعه ملی" نیز معتقد است که پیشرفت اقتصادی و اجتماعی می‌تواند توسط رسانه‌ها ایجاد شود. او مانند لرنر معتقد است که رسانه‌های جمعی می‌توانند مردم کشورهای جهان سوم را قادر سازند تا خود را از مانع سنت که ترمزی برای پیشرفت اجتماعی تلقی می‌شود رها کنند (گویس^۴، ۲۰۱۹).

در میان رسانه‌های جمعی، رادیو و تلویزیون به لحاظ برد وسیعی که دارند از دیرباز ابزاری قدرتمند برای توسعه بوده‌اند. در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، نمونه‌های متعددی از رادیو و تلویزیون‌هایی که به عنوان ابزاری بسیار مقرون به صرفه برای انتقال اطلاعات و دانش استفاده می‌شوند وجود دارند. در واقع، قدرت فناوری‌های پخش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی به دلیل دسترسی گسترده، سهولت استفاده از آنها و منافع آنها برای برنامه‌های توسعه است (التزرو و کنی^۵، ۲۰۰۳). به همین سبب بوده است که بانک جهانی از گذشته، پخش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی را به عنوان ابزاری مناسب برای کمک به توسعه، آموزش، بهداشت، ترویج کشاورزی و دستیابی به سایر اهداف توسعه‌ای کشورها معرفی نموده و بی‌توجهی به این بخش را موجب از دست رفتن فرصت‌های زیادی برای تحقق هدف توسعه پایدار دانسته است (گویس^۴، ۲۰۱۹).

پیشینه پژوهش

بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی نشان داد که در ارتباط با نقش رادیو و تلویزیون در ابعاد مختلف توسعه انسانی، پژوهش‌های محدودی انجام شده است. برخی تحقیقات خارجی و داخلی که در موضوعات نزدیک به موضوع این پژوهش صورت گرفته است به شرح زیر می‌باشند.

۱. مطالعات خارجی

پیشینه تحقیقات خارجی در جدول شماره ۱ خلاصه شده است.

1. Daniel Lerner
2. Mobility multiplier
3. Wilbur Schramm
4. Guaaybess
5. Eltzroth & Kenny

جدول ۱: پیشینه پژوهش‌های خارجی

عنوان تحقیق	پژوهشگر/ پژوهشگران	سال انجام	روش تحقیق	نتایج
روند برنامه‌های تلویزیونی در جهت ارتقای ارزش‌های توسعه پایدار	شبان ^۱	۲۰۲۰	تحقیق توصیفی	رسانه‌ها از طریق کارکردهایی که در زمینه آگاهی، راهنمایی، آموزش، انسجام جامعه، کنترل، شکل‌دهی به نظرات و گرایش‌ها، سرگرمی و تبلیغات برعهده دارند، نقش مثبتی در حمایت و اجرای اهداف توسعه پایدار ایفا می‌کنند.
برنامه‌سازی تلویزیونی برای توسعه اجتماعی	بولانل یونس ^۲	۲۰۱۸	تحلیل محتوا	تلویزیون، به‌وجود آورنده هنجارها و الگوهای رفتاری برای مردم است. این رسانه از طریق اطلاع‌رسانی، آموزش و روشنگری می‌تواند به عنوان ابزاری موثر در تغییر و توسعه عمل کند.
تأثیر پخش برنامه‌های رادیویی بر توسعه جامعه روستایی در غنا	شیورام و موآزو ^۳	۲۰۱۷	تحقیق پیمایشی	پخش برنامه‌های رادیویی موجب بهبود آگاهی و دانش افراد در زمینه‌های آموزش، کشاورزی، محیط زیست، فرهنگ، سیاست و مذهب می‌شود.
کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش	آتر، هتاکا، ابرا و میبی ^۴	۲۰۱۴	موردکاوی	فناوری اطلاعات و ارتباطات موجب دسترسی بیشتر به آموزش و افزایش کیفیت آن می‌شود. همچنین، فرصت‌های زیادی نظیر: افزایش قابلیت درآمذائی، یادگیری، توسعه جامعه و توسعه انسانی مقدماتی (مانند سواد و اعتماد به نفس) را فراهم می‌کند.
فناوری اطلاعات و ارتباطات: ابزاری موثر در توسعه انسانی	کویورو، آودل و اکولی ^۵	۲۰۱۲	تحقیق مروری	فناوری اطلاعات و ارتباطات تقریباً در همه بخش‌هایی که اهمیت ویژه‌ای در توسعه انسانی دارند اثرگذار است. به عنوان مثال، یادگیری را تقویت می‌کند و با تشویق به یادگیری از راه دور خلاء بزرگی را پر می‌کند.

۲. مطالعات داخلی

خلاصه‌ای از پژوهش‌های داخلی در جدول شماره ۲ آمده است.

1. Shaban
2. Bolanle Eunice
3. Shivram & Mu-azu
4. Ater, Hatakka, Obura & Mibei
5. Kuyoro, Awodele & Okolie

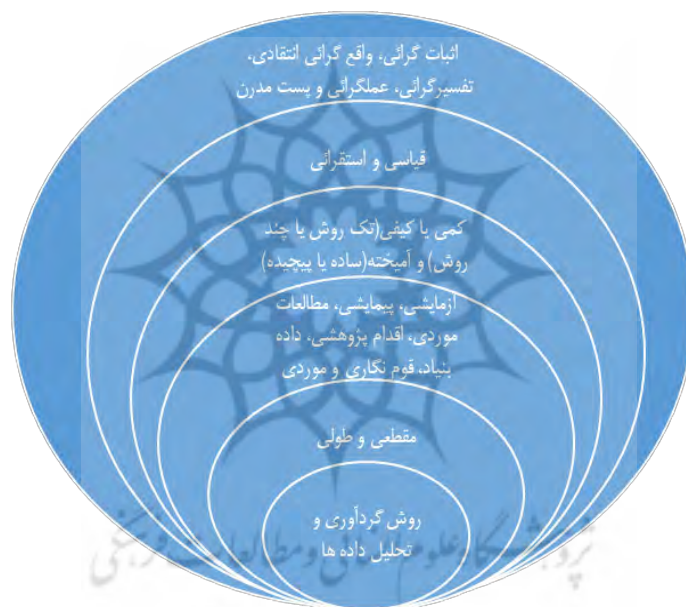
جدول ۲: پیشینه پژوهش‌های داخلی

عنوان تحقیق	پژوهشگر/ پژوهشگران	سال انجام	روش تحقیق	نتایج
الگوی ارتباطات رسانه‌ای برای ارتقاء سطح آگاهی کشاورزان و بهبود و توسعه کشاورزی	سید محمد موسوی و همکاران	۱۴۰۰	داده‌بنیاد	ضعف علمی و آموزشی، فقدان تعامل، توانمند نکردن افکار عمومی، محتوای نامناسب رسانه‌ای و اعتماد به رسانه‌های جایگزین به عنوان شرایط علی، کم توجهی به بهبود و توسعه کشاورزی، شرایط سیاسی و محیطی، کم کاری و ناکارآمدی رسانه‌ای به عنوان شرایط زمینه‌ای و عدم به‌کارگیری عقلانیت، ضعف در زیربنا و رونمای ارتباطی، تنوع مخاطبان و منفعت طلبی به عنوان شرایط مداخله‌گر رسانه‌ای برای بهبود و توسعه کشاورزی می‌باشند.
بررسی تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر رشد اقتصادی و شاخص توسعه انسانی	سید محمد قائم ذبیحی و همکاران	۱۴۰۰	رگرسیون به ظاهر نامرتب (SUR)	مطالعه ۱۶ کشور از مجموع کشورهای عضو منطقه منا در بازه زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹ نشان می‌دهد که فناوری اطلاعات و ارتباطات بر رشد اقتصادی کشورهای مذکور به میزان ۰/۰۰۳ درصد و بر شاخص توسعه انسانی آنها به میزان ۰/۱۹۲ درصد تأثیر مثبت و معناداری داشته است.
نقش هزینه‌های آموزشی دولت و خانوار در توسعه انسانی ایران	شقایق صنعتگران، میثم موسایی و شهلا کاظمی پور	۱۳۹۷	پیمایشی	بررسی رابطه هزینه آموزشی دولت و خانوار با توسعه انسانی ایران در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۶۹ نشان داد که هزینه‌های دولتی آموزش و بهداشت، آموزش خانوار روستایی و بهداشت خانوار شهری اثر مثبت و هزینه‌های دولت در رفاه و امور اقتصادی و هزینه آموزش خانوار شهری اثر منفی بر شاخص توسعه انسانی دارد و هزینه بهداشت خانوار روستایی اثری بر شاخص مذکور ندارد.
نقش سواد رسانه‌ای در توسعه انسانی	حسن بشیر و رامین چابکی	۱۳۹۳	روش اسنادی-تحلیلی	حجم سیاست‌های دو نهاد صدا و سیما و وزارت آموزش و پرورش در حوزه سواد رسانه‌ای بسیار محدود است. همچنین، بررسی سیاست‌های اجرایی سازمان صدا و سیما بیانگر آن است که نگاه توسعه محور نسبت به مقوله سواد رسانه‌ای در این سیاست‌ها وجود ندارد.
شناسایی نقش‌های رسانه ملی (تلویزیون) در توسعه کارآفرینی در ایران	محمد رضا زالی و مجتبی ناهید	۱۳۹۳	روش تحقیق کیفی	نقش‌های سیزده‌گانه تلویزیون در توسعه کارآفرینی بر اساس مدل سه‌شاخگی عبارتند از: نقش‌های رفتاری: آموزش کارآفرینانه، قابلیت کارآفرینانه، الگوسازی رفتار کارآفرینانه، شناسایی فرصت کارآفرینانه، گرایش کارآفرینانه، توسعه مهارت‌های کسب و کار، خودکارآمدی (خودباوری) کارآفرینانه، و اقدام کارآفرینانه؛ نقش‌های ساختاری: اصلاح قوانین کسب و کار، مستندسازی تجارب کارآفرینانه؛ نقش‌های زمینه‌ای: فرهنگ‌سازی کارآفرینانه، اطلاع-رسانی فعالیت‌های کارآفرینانه و نهادینه‌سازی فرهنگ کار گروهی.

در ارتباط با نوآوری این پژوهش و تفاوت آن با سایر تحقیقات، به طور خلاصه می‌توان به دو نکته اشاره کرد: اول، اندک تحقیقات انجام شده در این زمینه عمدتاً یکی از ابعاد توسعه انسانی (آموزش، سلامت یا درآمد) را مورد مطالعه قرار داده‌اند در حالیکه در این تحقیق هر سه بعد توسعه انسانی مورد توجه بوده است. نکته دوم، در هیچ کدام از تحقیقات پیشین، رویکرد قابلیت به عنوان یکی از رویکردهای مهم در توسعه انسانی مدنظر قرار نگرفته است.

روش‌شناسی پژوهش

ساندرز، لوئیس و ترنهییل (۲۰۱۶)، مدلی برای تشریح روش‌شناسی پژوهش ارائه دادند که به مدل پیاز پژوهش معروف شد. این مدل که در شکل شماره ۲ آمده است دارای شش لایه است که به ترتیب، فلسفه، رویکرد، نوع، استراتژی، بازه زمانی و شیوه گردآوری و تحلیل داده‌های تحقیق را نشان می‌دهد. بر اساس این مدل، یک پژوهش از لایه‌های مختلفی تشکیل می‌شود که در آن، هر لایه متأثر از لایه بالاتر است.

شکل ۲: مدل پیاز پژوهش ساندرز و همکاران (Source: Saunders, Lewis and Thornhill, 2016)

بر اساس مدل ساندرز، پژوهش حاضر، پژوهشی است که مبتنی بر فلسفه تفسیری و با رویکرد استقرایی انجام شده و از نوع تحقیقات کیفی تک روش است. از میان استراتژی‌های مختلف پژوهش، استراتژی داده‌بنیاد

ساخت‌گرایانه انتخاب گردید. مهم‌ترین ویژگی استراتژی داده‌بنیاد ساخت‌گرا این است که بر انعطاف‌پذیری روش تأکید نموده و از تحمیل الگوی پارادایمی معین به داده‌ها اجتناب می‌ورزد (چارمز، ۲۰۱۴). از آنجائیکه داده‌های این پژوهش داده‌های کیفی است لذا از ابزار مصاحبه برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. از میان شیوه‌های مختلف انجام مصاحبه نیز، مصاحبه نیمه ساختاریافته که متداول‌ترین روش جمع‌آوری داده‌ها در تحقیقات کیفی است برگزیده شد. با توجه به میان رشته‌ای بودن موضوع پژوهش، مشارکت‌کنندگان در تحقیق شامل خبرگان دانشگاهی و اجرایی در حوزه‌های رسانه و مدیریت دولتی بودند که از شناخت کافی نسبت به نظریه توسعه انسانی و مفاهیم آن برخوردار بودند. فرایند نمونه‌گیری پژوهش نیز در دو مرحله انجام گرفت. در مرحله اول و به منظور انتخاب نخستین نمونه‌ها، از روش نمونه‌گیری هدفمند و در مرحله دوم، از شیوه نمونه‌گیری نظری استفاده شد. فرایند انتخاب نمونه‌ها، تا رسیدن به کفایت داده‌ها در خصوص همه مقولات و تحقق اشباع نظری تکرار شد. در این پژوهش، پس از اتمام تحلیل داده‌های مصاحبه یازدهم، اشباع نظری حاصل گردید اما به منظور اطمینان از کفایت داده‌ها، فرایند مصاحبه و تحلیل داده‌های آن تا نفر شانزدهم ادامه یافت.

در نهایت، تحلیل داده‌های گردآوری شده، همزمان با جمع‌آوری آنها و طی چهار مرحله کدگذاری اولیه، متمرکز، محوری و نظری صورت گرفت تا مفاهیم و مقوله‌های تحقیق، ظاهر شده و روابط میان آنها تبیین گردد. سپس، با بررسی و مطالعه چندباره مقولات پژوهش و برقراری پیوند میان آنها، تلاش شد با انسجام‌بخشی و یکپارچه نمودن تفاسیر ارائه شده درباره مقولات، به سوالات پژوهش پاسخ داده شود.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش، حاصل چهار مرحله کدگذاری داده‌های به‌دست آمده از مصاحبه با ۱۶ نفر می‌باشد که مشخصات آنها در جدول شماره ۳ آمده است:

جدول ۳: ویژگی‌های مصاحبه‌شوندگان

سابقه	سمت	تحصیلات	مشارکت‌کنندگان
۱۰ سال	مدرس دانشگاه	دکترای ارتباطات	نفر اول
۱۲ سال	از مدیران وزارت بهداشت و درمان	دکترای مدیریت دولتی	نفر دوم
۲۰ سال	از مدیران مرکز تحقیقات صدا و سیما	کارشناسی‌ارشد ارتباطات	نفر سوم
۲۲ سال	از مدیران شبکه تلویزیونی سلامت	کارشناسی‌ارشد مدیریت دولتی	نفر چهارم
۱۷ سال	دبیر و کارشناس سابق شبکه آموزش	کارشناسی‌ارشد کارگردانی	نفر پنجم
۲۲ سال	مسئول اسبق مرکز بهداشت یکی از شهرستان‌ها	دکترای پزشکی عمومی	نفر ششم
۱۹ سال	تهیه‌کننده شبکه سلامت	کارشناسی مدیریت	نفر هفتم
۱۸ سال	عضو سابق شورای سیاست‌گذاری سلامت صدا و سیما	دکترای پزشکی عمومی	نفر هشتم
۲۳ سال	عضو هیات علمی دانشگاه صدا و سیما	دکترای ارتباطات	نفر نهم
۲۲ سال	رئیس صدا و سیمای یکی از استان‌ها	کارشناسی‌ارشد مدیریت دولتی	نفر دهم
۲۴ سال	معاون اسبق سازمان صدا و سیما	دکترای ارتباطات	نفر یازدهم

ادامه جدول ۳

مشارکت کنندگان	تحصیلات	سمت	سابقه
نفر دوازدهم	کارشناسی ارشد عمران	تهیه کننده برنامه های آموزشی	۱۵ سال
نفر سیزدهم	دکترای ارتباطات	عضو هیأت علمی دانشگاه صدا و سیما	۲۱ سال
نفر چهاردهم	دکترای مدیریت رسانه	از مدیران پژوهش های کاربردی صدا و سیما	۸ سال
نفر پانزدهم	دکترای مدیریت رسانه	از مدیران مرکز طرح و برنامه ریزی صدا و سیما	۱۷ سال
نفر شانزدهم	دکترای جامعه شناسی	تهیه کننده برنامه های اقتصادی و سلامت	۱۸ سال

کدگذاری اولیه^۱

کدگذاری اولیه به محقق کمک می کند تا داده ها را به دسته های مختلف تفکیک کرده و فرآیندها را ببیند (چارمز، ۲۰۱۴). در واقع، کدهای اولیه ای که در مرحله ابتدایی تحلیل داده ها ایجاد می شوند به عنوان مبنای تحلیل و شناسایی الگوها در داده ها عمل نموده و به پژوهشگر کمک می کنند تا به درک اولیه ای از داده ها برسد. این کدها معمولاً توصیفی از داده ها هستند که هنوز ارتباط میان آنها برای محقق مشخص نیست. در این پژوهش، در مرحله کدگذاری اولیه تلاش شد ابتدا با مطالعه دقیق و مکرر محتوای مصاحبه های انجام شده، عبارات کلیدی موجود در هر یک از آنها احصاء شده و سپس نزدیک ترین و مرتبط ترین کد به آنها نسبت داده شود. جدول شماره ۴ تعدادی از عبارات کلیدی مصاحبه شوندگان به همراه کدهای اولیه تخصیص یافته به آنها را نشان می دهد.

جدول ۴: نمونه عبارات کلیدی و کدهای اولیه آنها

کد اولیه	عبارات کلیدی
رابطه مثبت میان سواد سلامت و امید به زندگی	ما یک بحثی داریم با عنوان سواد سلامت. یعنی افراد هر چه سواد سلامت بالاتری داشته باشند بر روی امید به زندگی و ارتقاء سطح کیفیت زندگی تأثیر دارد. اینجاست که نقش مهم رادیو و تلویزیون خودنمائی می کند.
نگاه غیردرآمدی به برنامه های آموزشی	باید منابع مالی برنامه های آموزشی تأمین شود تا مجبور نشوند برای جذب اسپانسر به سمت موسسات آموزشی بروند. زیرا این موضوع در نهایت نابرابری آموزشی را افزایش می دهد چون همه بچه ها امکان استفاده از مؤسسات آموزشی را ندارند.
حضور میدانی برای انعکاس واقعی موضوعات	ما برای اینکه به یک موضوعی مثلاً یک بیماری بپردازیم باید برویم بین مردم در مناطق مختلف شهر و به صورت عینی، تبعات و مشکلات آن را نشان بدهیم.
معرفی صحیح فرهنگ و سبک زندگی ایرانی	ما عمدتاً به دنبال تقلید از جوامع دیگر هستیم و می خواهیم سبک زندگی آنها را بگیریم. مثلاً می خواهیم خانه های ۲۵ متری بسازیم. اینها با فرهنگ ما سازگار نیست. یک دلیل این کارها این است که ما فرهنگ خودمان را نمی شناسیم.

1. Initial Coding

ادامه جدول ۴

کد اولیه	عبارات کلیدی
پاسخگویی علمی به مطالبات مردم	ما باید به مطالبات مردم توجه کنیم. مثلاً مردم ما به‌ویژه در شهرهای کوچک به طب سنتی علاقه زیادی دارند. ما نباید با بی توجهی به این موضوع، صورت مسأله را پاک کنیم بلکه باید با دعوت از افراد متخصص مردم را در این زمینه‌ها آگاه کنیم.
انعکاس واقع‌بینانه و بدون جهت‌گیری عملکرد دستگاه‌های مختلف	شفافیت در هر زمانی اثرگذار است. رسانه باید نسبت به عملکرد دستگاه‌های مسئول شفاف‌سازی کند و نباید در این خصوص دچار رفتارهای دوگانه شود تا اعتماد مردم جلب شده و بتوانیم اثرگذار باشیم.
معرفی زمینه‌های کسب و کار در مناطق مختلف	مراکز استانی صدا و سیما می‌توانند با معرفی ظرفیت‌های استانی در ایجاد کسب و کارهایی که دارای مزیت نسبی در منطقه هستند، افراد را در زمینه درآمدزایی کمک کنند.
انتقال اخبار مثبت برای ایجاد امید	تأکید بر ارائه اطلاعات و اخبار مثبت و سازنده می‌تواند به افزایش امید و اعتماد به نفس در مردم کمک کند.
ترویج فرهنگ و ارزش‌های کارآفرینی در جامعه	تولید داستان‌های الهام‌بخش از کارآفرینان موفق می‌تواند افراد را به کارآفرینی تشویق کرده و فرهنگ و ارزش‌های کارآفرینی را ترویج دهد.
حمایت رسانه‌ای از کسب و کارهای محلی	رادیو و تلویزیون‌های استانی این ظرفیت را دارند که با تبلیغ مشاغل و کسب و کارهای محلی از آنها حمایت کنند.
جریان‌ساز بودن به جای واکنشی بودن	ما باید در موضوعات مهم و اولویت‌دار، جریان‌ساز باشیم نه اینکه منفعل بوده و واکنشی عمل کنیم.

کدگذاری متمرکز^۱

منظور از کدگذاری متمرکز، استفاده از معنادارترین یا فراوان‌ترین کدهای اولیه با هدف غربال کردن و تقلیل میزان زیادی از داده‌ها می‌باشد. در این مرحله، محقق ضمن مراجعه به شرح‌واژه‌های هر کد و مقایسه کردن کدها با یکدیگر درصد شناسائی کدهای متداخل و مشابه و قرار دادن آنها در قالب یک مقوله واحد است (محمدپور، ۱۳۹۲ الف). به‌طور خلاصه، در این مرحله پژوهشگر تلاش می‌کند با سازماندهی داده‌ها و کاهش تعداد آنها، روابط میان مقوله‌های مختلف را شفاف‌تر نموده و از این طریق، الگوهای مشترک میان کدهای اولیه را کشف نماید. در جدول شماره ۵، مواردی از کدهای متمرکز به‌دست آمده در این تحقیق ذکر شده است.

---

1. Focused Coding

جدول ۵: نمونه کدهای متمرکز به همراه کدهای اولیه آنها

کد متمرکز	کدهای اولیه
هدایت صحیح مطالبات عمومی	پاسخگویی علمی به مطالبات مردم
	پرهیز از تبدیل شدن به رسانه منفعل
تمرکز بر رفع نیازهای واقعی مردم	شناسایی نیاز واقعی مخاطب مبتنی بر کار پژوهشی
	تمرکز شبکه‌های استانی بر رفع نیازهای بومی
افزایش سطح دانش سلامت مردم	رابطه مثبت میان سواد سلامت و امید به زندگی
	لزوم افزایش آگاهی سلامت در سالمندان
	پائین بودن مطالعه کتب مربوط به سلامت در میان عموم
ارجحیت منفعت عمومی به درآمدزایی در آموزش	عدم تبلیغ مؤسسات کنکوری
	نگاه غیردرآمدی به برنامه‌های آموزشی
انگیزه‌بخشی به جوانان	نمایش ابتکارات و ایده‌های موفق در زمینه‌های مختلف
	معرفی کارآفرینان برتر
	برندسازی افراد موفق در جامعه
محوریت منافع عمومی در برنامه‌های سلامت	ترجیح منافع عمومی به منافع گروهی
	در نظر داشتن منافع مردم در رسانه‌ای کردن موضوعات سلامت
ایجاد امید نسبت به ارتقای وضعیت آموزش	تشریح اقدامات مثبت انجام شده در حوزه آموزش
	معرفی طرح‌های عمومی آموزشی در مناطق محروم
پاسخگو نمودن نهادهای عمومی در برابر مردم	فراهم نمودن زمینه پاسخ‌گویی دستگاه‌های دولتی
	پیگیری مأموریت‌ها و تکالیف قانونی نهادهای دولتی
امیدبخشی در حوزه سلامت	تشریح اقدامات فعالین غیرانتفاعی در حوزه سلامت
	اطلاع‌رسانی رویدادهای مثبت در حوزه سلامت

کدگذاری محوری^۱

هدف از این مرحله، بازگرداندن نظم و انسجام به داده‌های کدبندی شده، دسته‌بندی، ترکیب و سازماندهی میزان زیادی از داده‌ها و بازجمع‌نمودن آنها به شیوه‌ای جدید است. اشتراوس^۲، کدبندی محوری را به مثابه ساختن یک بافت غلیظ از روابط حول محورهای یک مقوله تعریف می‌کند (محمدپور، ۱۳۹۲ الف). در حقیقت، در این مرحله پژوهشگر درصدد است با بررسی ارتباط میان کدهای متمرکز، روابط علت و معلولی میان مقوله‌ها را شناسایی کرده و آنها را در چارچوبی منسجم قرار دهد. این امر به محقق کمک می‌کند تا ساختار منطقی‌تری برای تحلیل در اختیار داشته باشد. در این مرحله، در مجموع ۳۲ مقوله فرعی حاصل گردید که در جدول شماره ۶ آمده است.

1. Axial Coding
2. Strauss

جدول ۶: مقولات فرعی حاصل از مرحله کدگذاری محوری

ردیف	عنوان مقوله	ردیف	عنوان مقوله
۱	افزایش سواد سلامت مردم	۱۷	بازنمایی سبک زندگی افراد موفق
۲	تقویت مثبت‌اندیشی	۱۸	آموزش شیوه‌های تدریس
۳	ارائه اخبار و تحلیل‌های اقتصادی	۱۹	اطلاع‌رسانی در موضوعات مربوط به سلامت
۴	آموزش دروس محصلین	۲۰	توجه دادن به منافع عمومی
۵	انعکاس عملکرد دستگاه‌های دولتی و غیردولتی	۲۱	ترویج فرهنگ کار و تلاش
۶	پرورش مهارت‌های فردی	۲۲	جهت‌دهی صحیح به دغدغه‌های مردم
۷	ترسیم آینده‌های روشن برای جوانان	۲۳	هشیار کردن مردم نسبت به وضعیت توسعه انسانی
۸	تبلیغ تولیدات داخلی	۲۴	ارتقاء دانش مالی مردم
۹	بسترسازی برای شفافیت نهادی	۲۵	انعکاس خواست عمومی
۱۰	معرفی ایده‌های جدید	۲۶	معرفی ظرفیت‌های اقتصادی مناطق مختلف
۱۱	آگاه‌سازی نسبت به باورهای نادرست	۲۷	پیگیری مطالبات مردمی
۱۲	پایش وضعیت توسعه انسانی مناطق	۲۸	معرفی مدل‌های کسب و کار موفق بومی
۱۳	آموزش کارآفرینی	۲۹	پرورش مهارت‌های اجتماعی
۱۴	معرفی سرمایه‌های انسانی داخل کشور	۳۰	پشتیبانی از کسب و کارهای نوپا
۱۵	انتقال اخبار مرتبط با حوزه آموزش	۳۱	روشنگری نسبت به پدیده‌های اجتماعی-اقتصادی
۱۶	ترغیب گروه‌های مردم‌نهاد به تأمین نیازمندی‌های عمومی	۳۲	روشنگری نسبت به اطلاعات ناصحیح

کدگذاری نظری^۱

فیلیس استرن^۲، در تعریفی ساده کدگذاری نظری را اعمال انواع طرح‌های تحلیلی بر روی داده‌ها برای افزایش انتزاع آن‌ها می‌داند. کدگذاری نظری، به کدهای متمرکزی که محقق جمع‌آوری کرده است شکل داده و به او کمک می‌کند تا داده‌ها و کدهای متمرکز خود را نظریه‌پردازی کند. در واقع، کدهای نظری به پژوهشگر کمک می‌کنند تا یک روایت تحلیلی منسجم را ارائه نماید. بنابراین، کدهای نظری نه تنها نحوه ارتباط کدهای بنیادی محقق را مفهوم‌سازی می‌کنند، بلکه روایت تحلیلی او را در یک مسیر نظری حرکت می‌دهند (چارمز، ۲۰۱۴). به طور خلاصه، در این مرحله پژوهشگر می‌کوشد با تمرکز بر مقوله‌های کلیدی به‌دست آمده در کدگذاری محوری و ادغام آنها، چارچوبی جامع از تمامی یافته‌های تحقیق خود ارائه نماید.

در این مرحله، تلاش شد با مشارکت مصاحبه‌شوندگان و بهره‌گیری از دانش و تجربه آنها، یک ارتباط منطقی میان مقوله‌های فرعی ایجاد شده و سپس از دل پیوندهای حاصله، مقوله‌های اصلی پژوهش ظهور یابند. آنچه در جدول شماره ۷ آمده است، مجموعه مقولات اصلی پژوهش یا همان نقش‌هائی است که این تحقیق در پی شناسائی آنها بوده است.

1. Theoretical Coding
2. Phyllis Stern

جدول ۷: مقولات فرعی و اصلی پژوهش

مقوله اصلی	مقولات فرعی
امیدآفرینی	تقویت مثبت‌اندیشی ترسیم آینده‌ای روشن برای جوانان ترویج فرهنگ کار و تلاش
مهارت‌افزایی	پرورش مهارت‌های فردی پرورش مهارت‌های اجتماعی
دیدهبانی	بسترسازی برای شفافیت نهادی پایش وضعیت توسعه انسانی مناطق انعکاس عملکرد دستگاه‌های دولتی و غیردولتی
آگاهی‌بخشی	روشنگری نسبت به اطلاعات ناصحیح آگاه‌سازی نسبت به باورهای نادرست جهت‌دهی صحیح به دغدغه‌های مردم
آموزش	آموزش دروس محصلین آموزش شیوه‌های تدریس افزایش سواد سلامت مردم ارتقاء دانش مالی مردم آموزش کارآفرینی
حمایت	تبلیغ تولیدات داخلی معرفی ایده‌های جدید پشتیبانی از کسب و کارهای نوپا
مطالبه‌گری	انعکاس خواست عمومی پیگیری مطالبات مردمی
اطلاع‌رسانی	ارائه اخبار و تحلیل‌های اقتصادی اطلاع‌رسانی در موضوعات مربوط به سلامت انتقال اخبار مرتبط با حوزه آموزش معرفی ظرفیت‌های اقتصادی مناطق مختلف
الگوسازی	بازنمایی سبک زندگی افراد موفق معرفی مدل‌های کسب و کار موفق بومی معرفی سرمایه‌های انسانی داخل کشور
جریان‌سازی	ترغیب گروه‌های مردم‌نهاد به تأمین نیازمندی‌های عمومی روشنگری نسبت به پدیده‌های اجتماعی-اقتصادی توجه دادن به منافع عمومی هشیار کردن مردم نسبت به وضعیت توسعه انسانی

اعتبارسنجی نتایج پژوهش

در این پژوهش، برای ارزیابی نتایج تحقیق از شیوه گوبا^۱ و لینکلن^۲ استفاده گردید. آنها برای ارزیابی کیفیت یافته‌ها و نتایج پژوهش، معیار "قابلیت اعتماد" یا "اعتبارسنجی" را معرفی نمودند که دربرگیرنده چهار معیار جداگانه اما مرتبط به هم شامل: باورپذیری، اطمینان‌پذیری، تأییدپذیری و انتقال‌پذیری می‌باشد (محمدپور، ۱۳۹۲ ب). بر این اساس، محقق با ایجاد یک ارتباط رفت و برگشتی میان طرح تحقیق و اجرای آن و برقراری انسجام میان مراحل مختلف پژوهش تلاش کرد تا باورپذیری پژوهش حاصل شود. همچنین، به منظور اطمینان از سازگار بودن داده‌ها و عدم تناقض و پراکندگی آنها، نتایج تحلیل داده‌های هر یک از مصاحبه‌های جدید با مصاحبه‌های قبلی به طور مستمر مقایسه شد تا نتایج تحقیق باورپذیر گردد. برای دست‌یابی به اطمینان‌پذیری پژوهش، از افراد دارای دانش و تجربه مرتبط با موضوع تحقیق اعم از متخصصان دانشگاهی و خبرگان اجرایی بهره گرفته شد تا نسبت به گردآوری داده‌های بهینه اطمینان حاصل شود. علاوه بر این، ارتباط و تعامل مستمر با مشارکت‌کنندگان تحقیق برای ارائه نتایج کدگذاری و تحلیل داده‌ها به آنها و انجام اصلاحات مورد نیاز برقرار گردید تا از این طریق اطمینان‌پذیری نتایج پژوهش محقق گردد. برای حصول تأییدپذیری پژوهش نیز، مراحل مختلف تحقیق اعم از گردآوری و ثبت داده‌ها و کدگذاری و تحلیل آنها به صورت دقیق و گام به گام توصیف شد تا امکان ارزیابی آنها فراهم گردد. در خصوص انتقال‌پذیری پژوهش، هر چند روش‌های کیفی به دنبال درک یک پدیده به همان شکل موجود هستند و نه تعمیم آماری و احتمالی نتایج تحقیق، اما تلاش شد از طریق تشریح مراحل مختلف فرایند پژوهش و بیان همه جزئیات مربوط به آن و ارائه پیشنهادها عمومی، تعمیم‌پذیری نظری پژوهش نیز محقق گردد.

بحث

در پاسخ به اولین سؤال این پژوهش یعنی: "نقش صدا و سیما در ایجاد قابلیت‌های انسانی کدام است؟"، ۱۶ مقوله فرعی و ۵ مقوله اصلی که همان نقش‌های قابلیت‌ی صدا و سیما می‌باشند حاصل شد که به شرح جدول شماره ۸ می‌باشد.

جدول ۸. مقولات اصلی و فرعی مربوط به سؤال اول پژوهش

مقولات اصلی	مقولات فرعی
آموزش	آموزش دروس محصلین آموزش شیوه‌های تدریس افزایش سواد سلامت مردم ارتقاء دانش مالی مردم آموزش کارآفرینی

1. Guba
2. Lincoln

مهارت‌افزایی	پرورش مهارت‌های فردی پرورش مهارت‌های اجتماعی
دیدهبانی	بسترسازی برای شفافیت نهادی پایش وضعیت توسعه انسانی مناطق انعکاس عملکرد دستگاه‌های دولتی و غیردولتی
جریان‌سازی	ترغیب گروه‌های مردم‌نهاد به تأمین نیازمندی‌های عمومی روشنگری نسبت به پدیده‌های اجتماعی-اقتصادی توجه دادن به منافع عمومی هشیار کردن مردم نسبت به وضعیت توسعه انسانی
مطالبه‌گری	انعکاس خواست عمومی پیگیری مطالبات مردمی

در ادبیات نظری پژوهش اشاره شد که از منظر رویکرد قابلیت، توسعه انسانی زمانی محقق می‌شود که مردم قدرت یا فرصت انتخاب بیشتری داشته باشند. این فرصت انتخاب بیشتر نیز مستلزم برخورداری از قابلیت‌های بیشتر است. در واقع، نقش‌های قابلیت‌ی صدا و سیما فرصتی فراهم می‌کنند تا افراد جامعه بتوانند با کسب توانمندی‌های جدید در سه بُعد اصلی توسعه انسانی یعنی آموزش، بهداشت و درآمد امکان انتخاب‌های بهتر و بیشتری برای خود ایجاد نموده و سطح بالاتری از استانداردهای زندگی را تجربه نمایند. یافته‌های این پژوهش، دو دسته نقش‌های قابلیت‌ی مستقیم و غیرمستقیم را برای صدا و سیما معرفی نمود. نقش‌های قابلیت‌ی مستقیم که شامل دو نقش آموزش و مهارت‌افزایی می‌شود به مواردی اشاره دارد که در آن، صدا و سیما به دلیل محدودیت‌های نهادهای متولی و یا مأموریتی که به خود رسانه محول شده است می‌تواند از ظرفیت خود برای توانمندی مخاطب استفاده کند. در مورد نقش آموزش، به عنوان نمونه می‌توان به شرایطی اشاره کرد که در آن وزارت آموزش و پرورش یا وزارت بهداشت و درمان به عنوان متولیان اصلی تحصیل دانش‌آموزان و امور مربوط به سلامت جامعه، زیرساخت لازم یا منابع موردنیاز برای آموزش همگانی را ندارند. در این مواقع، شبکه‌های رادیو و تلویزیونی صدا و سیما می‌توانند از ظرفیت در اختیار خود برای جبران خلاء حضور دو نهاد مذکور در مناطق مختلف کشور استفاده نمایند. دوران همه‌گیری ویروس کرونا یکی از بهترین نمونه‌های نقش‌آفرینی مستقیم شبکه‌های صدا و سیما برای ایجاد قابلیت‌های آموزشی و بهداشتی بود. یکی دیگر از نقش‌های قابلیت‌ی مستقیم صدا و سیما، مهارت‌افزایی است. بسیاری از تعارض‌ها، تنش‌ها و چالش‌هایی که در جامعه شاهد آن هستیم ریشه در فقدان مهارت‌های زندگی فردی و جمعی افراد دارد. مهارت‌های ارتباطی، تصمیم‌گیری، مدیریت زمان، حل مسأله، مذاکره و ... از جمله مهارت‌های مهمی هستند که برخورداری از آنها لازمه کسب موفقیت در زندگی فردی و اجتماعی است. صدا و سیما می‌تواند با همکاری سازمان‌های مرتبط، برنامه‌هایی تولید کند که با پرورش مهارت‌های فردی و اجتماعی گروه‌های مختلف مردم، قابلیت‌های انسانی آنها را توسعه دهد. علاوه بر این، بخش دیگری از مهارت‌ها شامل مهارت‌های فنی و حرفه‌ای است که می‌تواند منجر به

اشتغال‌زایی و کارآفرینی شود. در این زمینه نیز رسانه مذکور ظرفیت قابل توجهی دارد. به عنوان نمونه، تولید برنامه‌های مشترک با نهادهائی مانند وزارت کار برای معرفی ایده‌های شغلی، آشنائی با مراحل راه‌اندازی یک کسب و کار به صورت عملیاتی، آموزش مشاغل خانگی و نظایر آن می‌تواند موجب توسعه قابلیت‌های شغلی و درآمدی گروه‌های مختلف شود.

دسته دوم نقش‌های قابلیت‌ی صدا و سیما شامل نقش‌های غیرمستقیم آن است. نقش‌های غیرمستقیم به نقش‌هایی اشاره دارد که رسانه صدا و سیما از طریق آنها می‌تواند بدون آنکه خود مستقیماً قابلیت‌سازی کند، از مسیر نهادهای دولتی و غیردولتی و مجموعه‌های مردم‌نهاد زمینه ایجاد قابلیت در حوزه‌های آموزش، سلامت و درآمد را فراهم نماید. یافته‌های این پژوهش سه نقش قابلیت‌ی غیرمستقیم شناسائی نمود که عبارتند از: دیده‌بانی، جریان‌سازی و مطالبه‌گری. دیده‌بانی رسانه‌ای به عنوان یکی از مهم‌ترین مسؤولیت‌های اجتماعی رسانه‌های عمومی، اصلی‌ترین نقش را در بسترسازی نظارت همگانی برعهده دارد. صدا و سیما به عنوان یک رسانه دولتی که از بودجه عمومی استفاده می‌کند نقش ویژه‌ای به خصوص در ارتباط با شفاف‌سازی عملکرد بخش‌های دولتی دارد. به عنوان نمونه، سازمان مذکور با در اختیار داشتن شبکه‌های تخصصی رادیویی و تلویزیونی در حوزه‌های آموزش و سلامت باید اقدامات نهادهائی که متولی قابلیت‌سازی در این زمینه‌ها هستند را به صورت دائم رصد نموده و آنها را در زمینه‌هایی که دچار ضعف عملکرد هستند در برابر مردم پاسخگو نماید. موفقیت این رسانه در ایفای این نقش، علاوه بر جلب اعتماد مردم به رسانه، سهم بسزائی نیز در بهبود مستمر عملکرد دستگاه‌های دارد که مأموریت آنها ایجاد قابلیت‌های توسعه انسانی در کشور است.

دومین نقش غیرمستقیم صدا و سیما برای قابلیت‌سازی، جریان‌سازی است. در فرایند جریان‌سازی، تلاش می‌شود تا با تمرکز بر یک موضوع اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و ... و برجسته نمودن ابعاد مختلف آن، افکار عمومی را متوجه آن موضوع نموده و با ایجاد یا تغییر نگرش مردم در ارتباط موضوع موردنظر، محرک اقدام مورد نیاز از سوی جامعه گردد. در واقع، جریان‌سازی رسانه‌ای در صدا و سیما باید تسهیل‌کننده و تکمیل‌کننده اقدامات دولتی در پاسخگوئی به نیازها و اولویت‌های مردمی باشد. از این منظر، مخاطب اصلی جریان‌سازی رسانه‌ای، افکار عمومی و به‌ویژه گروه‌های مردم‌نهادی است که می‌توانند دولت را در تأمین منافع عمومی و ایجاد قابلیت‌های انسانی در جامعه یاری رسانند. نهضت مدرسه‌سازی و ساخت خانه‌های بهداشت در مناطق محروم، جشن نیکوکاری و کمک‌های مردمی در حوادث طبیعی مانند سیل و زلزله از جمله جریان‌سازی‌های رسانه‌ای موفق صدا و سیما بوده که به بهترین شکل نقش و حضور موثر این سازمان در مواقع ضروری را به نمایش گذاشته است.

سومین نقش قابلیت‌ی غیرمستقیم که یافته‌های این پژوهش برای صدا و سیما معرفی نموده است مطالبه‌گری است. رسانه‌ها به عنوان چهارمین رکن دموکراسی، نقش بی‌بدیلی در پیگیری مطالبات عمومی دارند. صدا و سیما به عنوان یک رسانه دولتی که از بودجه عمومی ارتزاق می‌کند موظف است به عنوان نماینده مردم، موانع ایجاد قابلیت‌های آموزشی، بهداشتی و درآمدی که از سوی مردم منعکس شده است را پیگیری و رفع موانع مذکور را از نهادهای مسئول مطالبه نمایند. به عنوان مثال، عدم دسترسی به پزشک متخصص یا فقدان حضور

معلم در برخی مناطق محروم از مسائل مهمی است که مانع ایجاد قابلیت‌های سلامتی و آموزشی در افراد است.

دومین سؤال این پژوهش عبارت بود از: "صدا و سیما چه نقشی در تحقق عاملیت افراد برای کسب و بکارگیری قابلیت‌های انسانی ایجاد شده دارد؟". یافته‌های این تحقیق منجر به شناسایی ۱۶ مقوله فرعی و ۵ مقوله اصلی که همان نقش‌های عاملیتی صدا و سیما می‌باشند گردید که در جدول شماره ۹ آمده است.

جدول ۹. مقولات اصلی و فرعی مربوط به سؤال دوم پژوهش

مقوله اصلی	مقولات فرعی
امیدآفرینی	تقویت مثبت‌اندیشی ترسیم آینده‌ای روشن برای جوانان ترویج فرهنگ کار و تلاش
آگاهی‌بخشی	روشنگری نسبت به اطلاعات ناصحیح آگاه‌سازی نسبت به باورهای نادرست جهت‌دهی صحیح به دغدغه‌های مردم
الگوسازی	بازنمایی سبک زندگی افراد موفق معرفی مدل‌های کسب و کار بومی موفق معرفی سرمایه‌های انسانی داخل کشور
اطلاع‌رسانی	ارائه اخبار و تحلیل‌های اقتصادی اطلاع‌رسانی در موضوعات سلامت انتقال اخبار حوزه آموزش معرفی ظرفیت‌های اقتصادی مناطق مختلف
حمایت	تبلیغ تولیدات داخلی معرفی ایده‌های شغلی جدید پشتیبانی از کسب و کارهای نوپا

در رویکرد قابلیت، توسعه انسانی تنها با ایجاد قابلیت‌های انسانی محقق نمی‌شود بلکه نیازمند وجود عاملیت در افراد نیز هست. عاملیت از دو منظر مورد توجه است؛ یکی، عامل بودن در استفاده از فرصت‌های پیش‌آمده برای کسب قابلیت، و دیگری، عاملیت در به فعلیت رساندن قابلیت‌های کسب شده. نتیجه تحلیل داده‌های به-دست آمده در این پژوهش، تعریف ۵ نقش عاملیتی شامل: امیدآفرینی، آگاهی‌بخشی، الگوسازی، اطلاع‌رسانی و حمایتی برای صدا و سیما می‌باشد.

امیدآفرینی، مهم‌ترین و اثرگذارترین نقش عاملیتی صدا و سیما به عنوان یک رسانه حاکمیتی است. رسانه مذکور به عنوان اصلی‌ترین ابزار فرهنگی و رسانه‌ای حکومت اگر نتواند نگاه مثبتی به آینده کشور در جامعه ایجاد کند، تلاش سایر بخش‌ها نیز چندان موثر نبوده و عاملیت گروه‌های مختلف جامعه در مسیر رسیدن به

توسعه تضعیف خواهد شد. به‌ویژه آنکه، ترویج مثبت‌اندیشی در قشر جوان که موتور محرکه توسعه کشور هستند، عامل کلیدی تحقق توسعه انسانی در کشور است. تولید و پخش برنامه‌های مستند از زندگی افرادی که به رغم مواجهه با مشکلات و سختی‌های زیاد توانسته‌اند به موفقیت‌های بزرگی نائل شوند اقدام بسیار موثری برای امیدبخشی به‌ویژه در قشر جوان است.

یکی دیگر از نقش‌های عملیاتی صدا و سیما، آگاهی‌بخشی است. سرعت بالا و وسعت نشر اطلاعات باعث شده تا افراد در هر زمینه‌ای با انبوهی از اطلاعات درست و غلط رو به رو باشند که توسط رسانه‌های مختلف با اهداف و اغراض متفاوت در اختیار آنها قرار می‌گیرد. بدیهی است در این شرایط، مخاطبی که سواد رسانه‌ای نداشته باشد، دچار تحلیل‌های نادرست و اتخاذ تصمیمات غلط می‌شود. مسئولیت اجتماعی سازمان صدا و سیما ایجاب می‌کند تا با تقویت توان تفکر منطقی و تحلیلی مخاطب خود، درک او از مسائل و موضوعات مختلف را افزایش داده و او را در تصمیم‌گیری‌های صحیح و عقلانی یاری دهد. مورد دیگر، باورهای غلطی است که ریشه در فرهنگ و ارزش‌های افراد داشته و مانعی در برابر توسعه انسانی بخش‌هایی از جامعه است. به عنوان مثال، همچنان در مناطقی از کشور به سبب برخی محدودیت‌های فرهنگی امکان ادامه تحصیل دختران در مقاطع بالا و یا در برخی رشته‌های تحصیلی وجود نداشته و این مسأله مانعی جدی در کسب قابلیت آموزشی در آنها شده است. در این مورد، شبکه‌های استانی صدا و سیما به‌طور ویژه می‌توانند در آگاهی‌بخشی مردم نقش-آفرینی کنند.

الگوسازی، از دیگر نقش‌های عملیاتی رسانه صدا و سیماست. بخش مهمی از آنچه که افراد مختلف یاد گرفته و در قالب رفتارهای گوناگون بروز می‌دهند ناشی از رفتار الگوهای آنهاست. بنابراین، جامعه‌ای که بتواند در راستای آرمان‌های خود و چشم‌انداز مطلوبی که ترسیم نموده است، اقدام به الگوسازی و معرفی صحیح آن نماید، موثرترین و کم‌هزینه‌ترین راه را برای ترویج و تقویت رفتارهای توسعه‌ای برگزیده است. صدا و سیما به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای فرهنگی کشور می‌تواند با استفاده خلاقانه از ظرفیت گسترده‌ای که در قالب برنامه‌های نمایشی، تاکشو، برنامه‌های شبانه و... دارد به هنرمندانه‌ترین صورت ممکن نسبت به معرفی الگوهای اثربخش برای ترویج سبک زندگی سالم و هدایت عملیت جامعه در مسیر اهداف توسعه انسانی کشور ایفای نقش کند.

چهارمین نقش عملیاتی معرفی شده در این تحقیق، نقش اطلاع‌رسانی آن است. یکی از مهم‌ترین دلایلی که عاملیت گروه‌های مختلف مردم را تضعیف می‌کند فقر اطلاعاتی در حوزه‌های سه‌گانه توسعه انسانی است. به عنوان مثال، افراد زیادی هستند که قابلیت‌های مختلف مالی، شغلی و آموزشی دارند اما به سبب نداشتن اطلاعات کاربردی مورد نیاز نمی‌توانند قابلیت‌هایشان را به مرحله اجرا برسانند. ارائه اطلاعات به‌روز، دقیق و شفاف در موضوعات اقتصادی و بیان تحلیل‌های کارشناسی در موضوعاتی نظیر: وضعیت بازار سهام، تأثیر سیاست‌های اقتصادی جدید دولت، تحولات اقتصادی منطقه و جهان و...، معرفی ظرفیت‌های مختلف سرمایه-گذاری در هر یک از مناطق کشور، معرفی فرصت‌های شغلی و استخدامی جدید، معرفی طرح‌ها و برنامه‌های جدید فراهم شده در حوزه آموزش، معرفی مراکز درمانی که خدمات رایگان یا تسهیلات ویژه درمانی به بیماران

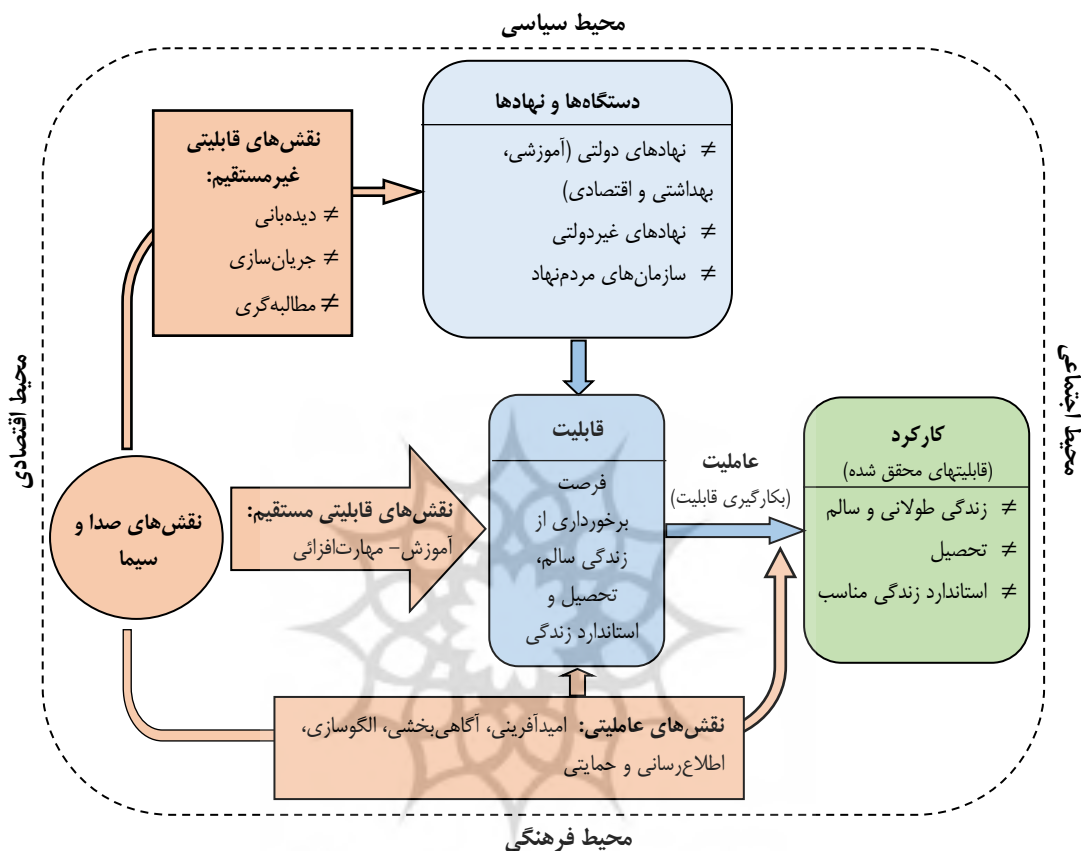
خاص می‌دهند و مواردی از این قبیل از مصادیق ایفای نقش اطلاع‌رسانی رسانه صدا و سیما است که می‌تواند محرک عاملیت افراد بوده و آنها را در اتخاذ بهترین تصمیم برای تحقق قابلیت‌های مختلف خود یاری دهد. آخرین نقش عاملیتی تعریف شده برای صدا و سیما نقش حمایتی است که به‌ویژه در ارتباط با بُعد درآمدی توسعه انسانی اهمیت بسیاری دارد. به عنوان نمونه، تبلیغ رایگان یا ارائه تخفیف‌های قابل توجه برای تبلیغ کالاها با کیفیت و استاندارد داخلی یکی از مواردی است که می‌تواند تقاضای داخلی برای این کالاها را افزایش دهد. حمایت از کالای داخلی، زمینه بهبود شرائط کسب و کارهای داخلی، افزایش نرخ اشتغال و توسعه درآمدی افراد که از مهمترین ابعاد توسعه انسانی بوده و زمینه‌ساز دستیابی به سطح استاندارد زندگی است را فراهم می‌کند. همچنین، شبکه‌های مختلف می‌توانند با مشارکت سایر نهادها و دستگاه‌ها به تولید برنامه در ساختارهای جذاب نظیر مسابقه تلویزیونی برای معرفی خلاقیت‌ها و ایده‌های جدید در حوزه کسب و کارها بپردازند. در این برنامه‌ها، صدا و سیما با ایجاد فرصتی برای معرفی ایده‌ها، کالاها یا خدمات جدید و تشریح وجوه مختلف آن، نقش حلقه واسطه میان ایده‌پرداز و سرمایه‌گذار داخلی را ایفاء نموده و از این طریق عاملیت هر دو طرف را محقق می‌سازد.

نتیجه‌گیری

همانطور که پیش‌تر توضیح داده شد، متولی امر توسعه در تمامی جوامع دولت‌ها هستند که می‌کوشند از طریق دستگاه‌ها و نهادهای تحت پوشش خود اهداف توسعه‌ای ترسیم شده در ابعاد مختلف را محقق نمایند. یکی از مهمترین ابعاد توسعه، توسعه انسانی است که به اصلی‌ترین حوزه‌های مرتبط با منافع عمومی یعنی آموزش، سلامت و درآمد می‌پردازد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که صدا و سیما به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادها و دستگاه‌های دولتی و حاکمیتی، ظرفیت گسترده‌ای برای نقش‌آفرینی در زمینه توسعه انسانی در ایران دارد. نتایج این تحقیق، ۱۰ نقش اصلی برای سازمان صدا و سیما شناسایی نمود که در صورت تحقق شایسته آن می‌تواند موجب بهبود سطح توسعه انسانی در کشور شود. دو مورد از نقش‌های شناسایی شده شامل: آموزش و مهارت‌افزایی جزء نقش‌های مستقیم صدا و سیما در قابلیت‌سازی هستند که با نتایج تحقیقات شبان (۲۰۲۰)، بولانل یونس (۲۰۱۸)، شیورام و موآزو (۲۰۱۷)، دی پیتر و (۲۰۱۶)، آتر و همکاران (۲۰۱۴)، کویورو و همکاران (۲۰۱۲)، صنعتگران و همکاران (۱۳۹۷) و زالی و ناهید (۱۳۹۳) همخوانی دارد. نقش‌های دیده‌بانی، جریان‌سازی و مطالبه‌گری نیز جزء نقش‌های غیرمستقیم صدا و سیما در قابلیت‌سازی می‌باشند که در پژوهش‌های وانگ، یو و سینگال^۲ (۲۰۱۹) و بولانل یونس (۲۰۱۸) مورد تأیید واقع شده‌اند. علاوه بر پنج نقش اشاره شده به عنوان نقش‌های قابلیت‌ساز، نتایج این پژوهش منجر به شناسایی ۵ نقش دیگر به عنوان نقش‌های عاملیتی صدا و سیما گردید. این نقش‌ها که عبارتند از: امیدآفرینی، آگاهی‌بخشی، الگوسازی، اطلاع‌رسانی و حمایتی با یافته‌های پژوهش‌های امبیکاپتی و هانگ^۳ (۲۰۱۹)، منظور و صفدر (۲۰۲۰)، کوماروف

1. Di Pietro
2. Wang, Yue & Singhal
3. Ambikapathy & Hong

و کتیم (۲۰۲۰)، مالهوترا^۲ (۲۰۱۲)، اشرفی ریزی و شهرزادی (۱۴۰۱) و زالی و ناهید (۱۳۹۳) مطابقت دارد. شکل شماره ۳، نقش‌های تعریف شده برای سازمان صدا و سیما در توسعه انسانی در ایران را نشان می‌دهد.

شکل ۳: نقش‌های ده‌گانه صدا و سیما در توسعه انسانی کشور از منظر رویکرد قابلیت (منبع: یافته‌های تحقیق)

پیشنهادات کاربردی

≠ با توجه به اهمیت ابعاد سه‌گانه توسعه انسانی (آموزش، سلامت و درآمد) در تأمین منافع عمومی، ضروری است اهداف مرتبط با ابعاد مذکور در مجموعه اهداف کلان سازمان صدا و سیما گنجانده شده و سیاست‌های لازم برای تحقق آنها تدوین گردد.

1. Manzoor & Safdar
2. Malhotra

- ≠ لازم است هر ساله اولویت‌های برنامه‌سازی شبکه‌های مختلف، ذیل سیاست‌های تدوین شده و مبتنی بر اولویت‌های توسعه انسانی مناطق مختلف کشور که بر اساس مطالعه و بررسی‌های کارشناسی مشترک با نهادهای ذیربط تعیین می‌شود مشخص و اعتبارات مورد نیاز برای آن پیش‌بینی گردد.
- ≠ موفقیت سازمان صدا و سیما در ایفای موثر نقش‌های قابلیت و عاملیتی خود، مستلزم وجود سازوکارهای اثربخش در زمینه مدیریت تولید پیام، مدیریت پخش پیام، مدیریت همکاری‌های نهادی و مدیریت منابع سازمانی است. بنابراین، لازم است سازوکارهای مورد نیاز ایجاد شده و یا در صورت وجود، مورد بازنگری قرار گرفته و بهینه‌سازی شوند.
- ≠ حفظ استقلال رسانه‌ای صدا و سیما یک اصل اساسی است. سازمان صدا و سیما، یک سازمان عمومی و متعلق به عموم مردم است. بنابراین، ضروری است اقدامات رسانه‌ای خود را حول محور منافع عمومی تنظیم نموده و پایبندی خود به رعایت این اصل مهم در همه برنامه‌ها را حفظ نماید.
- ≠ تحقق سیاست‌های رسانه‌ای مرتبط با توسعه انسانی نیازمند تدبیر ضمانت‌های اجرائی است. از جمله اقدامات ضمانتی، بازنگری و اصلاح ساختار و فرایندهای سازمانی برای حمایت از سیاست‌های مذکور است.
- ≠ موفقیت صدا و سیما در ارتقاء سطح توسعه انسانی در کشور مشروط به جذب حداکثری مخاطب هدف است. برای این منظور، نیاز است استراتژی‌های فعلی خود در حوزه تولید و پخش پیام را بازنگری و اصلاح نماید. به عنوان نمونه، تخصیصی کردن شبکه‌ها متناسب با نیاز مخاطبین مختلف نقش مهمی در جذب آنها دارد.

پیشنهادات برای پژوهش‌های آتی

- ≠ با توجه به اینکه این تحقیق به بررسی نقش صدا و سیما در توسعه انسانی ایران از منظر رویکرد قابلیت پرداخته است، پیشنهاد می‌شود این موضوع از منظر سایر رویکردها نیز مورد بررسی و پژوهش قرار گیرد.
- ≠ صدا و سیما، یکی از رسانه‌های عمومی موجود در ایران است. بنابراین، تحقیق پیرامون نقش سایر رسانه‌های عمومی موجود در کشور در ارتقاء سطح توسعه انسانی در ایران نیز بسیار مفید است.
- ≠ پیشنهاد می‌شود الگوی نقش سایر دستگاه‌های دولتی که مأموریت آنها به نحوی مرتبط با حوزه‌های سه-گانه توسعه انسانی است، در این خصوص مورد تحقیق و پژوهش قرار گیرد.
- ≠ با توجه به اینکه رویکرد قابلیت، زیربنای نظریه توسعه انسانی است، لازم است نقش سایر دستگاه‌ها و نهادهای دولتی مرتبط با توسعه انسانی نیز از منظر این رویکرد مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد.
- ≠ از جمله موضوعات دیگری که می‌تواند مبنای یک کار پژوهشی باشد، بررسی و مطالعه نقش صدا و سیما در دیگر ابعاد توسعه کشور است.

منابع

۱. اشرفی‌ریزی، حسن و شهرزادی، لیلا (۱۴۰۱). گونه‌شناسی نابرابری در دسترسی به اطلاعات سلامت میان جوامع شهری و روستایی. نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی، ۶(۲)، ۳۰۲-۳۰۴.
۲. بشیر، حسن و چابکی، رامین (۱۳۹۳). نقش سواد رسانه‌ای در توسعه‌ی انسانی: مطالعه‌ی موردی کتاب (سیاست‌های اجرایی سازمان صدا و سیما و سند تحول وزارت آموزش و پرورش. رسانه، ۲۵(۴)، ۶۳-۸۰.
۳. دفتر مطالعات رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (۱۴۰۰). گزارش فقر آموزشی در ایران؛ از مجموعه گزارش‌های فقر چند بعدی.
۴. روشندل اربطانی، طاهر؛ پورعزت، علی اصغر؛ عقیلی، سید وحید و لبافی، سمیه (۱۳۹۴). طراحی و تبیین مدل سیاست-گذاری خبری بر اساس مولفه‌های بنیادین در صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران. پژوهش‌های مدیریت عمومی، ۸(۲۸)، ۱۰۹-۱۳۷. doi:10.22111/jmr.2015.2243
۵. زالی، محمدرضا و ناهید، مجتبی (۱۳۹۳). شناسایی نقش‌های رسانه‌ی ملی (تلویزیون) در توسعه‌ی کارآفرینی در ایران بر مبنای روش شناسی کیو. فصلنامه رسانه و فرهنگ. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۴(۲)، ۹۱-۱۲۲.
۶. صنعتگران، شقایق؛ موسائی، میثم و کاظمی پور، شهلا (۱۳۹۷). نقش هزینه‌های آموزشی دولت و خانوار در توسعه انسانی ایران. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۱(۱۱)، ۷-۱۹.
۷. عظیمی، حسین (۱۳۸۳). ایران امروز در آینه مباحث توسعه. تهران. دفتر نشر فرهنگ اسلامی. چاپ سوم.
۸. قائم ذبیحی، سید محمد؛ سلیمی‌فر، مصطفی؛ احمدی شادمهری، محمدطاهر و صالح نیا، نرگس (۱۴۰۰). بررسی تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر رشد اقتصادی و شاخص توسعه انسانی با بهره‌گیری از روش رگرسیون به‌ظاهر نامرتب (SUR)، شواهدی از کشورهای منا (MENA). اقتصاد کاربردی، ۱۱(۳۹)، ۱-۲۲.
۹. کوثر، زهرا و الوانی، سید مهدی (۱۴۰۲). نگاه جامعه‌محور به مدیریت سرمایه انسانی همسو با توسعه پایدار. پژوهش‌های مدیریت عمومی، ۱۶(۵۹)، ۱-۳۰. doi:10.22111/jmr.2023.41312.5712
۱۰. محمدپور، احمد (۱۳۹۲ الف). روش تحقیق کیفی: ضدروش ۱، منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی. تهران. انتشارات جامعه‌شناسان. چاپ دوم.
۱۱. محمدپور، احمد (۱۳۹۲ ب). روش تحقیق کیفی: ضدروش ۲، مراحل و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی. تهران. انتشارات جامعه‌شناسان. چاپ دوم.
۱۲. محمدی، نازیلا؛ معمارزاده طهران، غلامرضا و طوطیان اصفهانی، صدیقه (۱۴۰۱). طراحی مدل اجرای خط‌مشی‌های کشور در حوزه ارتباطات و فناوری اطلاعات؛ مورد مطالعه: قانون برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران (مواد ۶۷ و ۶۸). حکمرانی و توسعه، ۲(۲)، ۹۷-۱۱۸. doi:10.22111/jipaa.2023.361227.1078
۱۳. موسوی، سید محمد؛ تقی پور، فائزه و گل پرور، احمد رضا (۱۴۰۰). الگوی ارتباطات رسانه‌ای برای ارتقاء سطح آگاهی کشاورزان و بهبود و توسعه کشاورزی (مورد مطالعه: رسانه‌های ترویجی). مطالعات رسانه‌ای، ۳(۱۶)، ۲۹-۴۷.
۱۴. واعظی، رضا؛ شمس، لیلا و ملکی، مصطفی (۱۴۰۰). مدیریت تطبیقی و توسعه: مفاهیم، نظریه‌ها و مدل‌ها. تهران. نشر صفار. چاپ اول.
۱۵. واعظی، رضا (۱۴۰۰). نقد مدیریت دولتی و مدیریت توسعه در ایران. حکمرانی و توسعه، ۱(۱)، ۳۱-۴۳. doi:10.22111/jipaa.2018.82910

References

1. Abdulrasheed, A. (2021). Impact of Mass Media and Public Accountability on Socio-Economic Development of Nassarawa State. *Lapai International Journal of Politics*, 7(1).
2. Ambikapathy, M., & Hong, D. K. M. (2019). Television Impact Towards Teenagers: A Case Study Among Private College Students. *Journal of Islamic, Social, Economics and Development (JISED)*.4(16).58-65.
3. Ashrafi-rizi, H., & Shahrzadi, L.(2022).Typology of Inequality in Access to Health Information Between Urban and Rural Communities. *Cult and Health Promot*.6 (2) :302-304.(In Persian)
4. Ater, S., Hatakka, M., Obura, D., & Mibei, B. (2014). Capability outcomes from educational and ICT capability inputs—An analysis of ICT use in informal education in Kenya. *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 61(1),1-17. <https://doi.org/10.1002/j.1681-4835.2014.tb00430.x>
5. Azimi, H.(2004). *Iran Today in the Mirror of Development Issues*. Tehran: Islamic Culture Publishing House.Third Edition.(In Persian)
6. Bashir, H. and Chaboki, R,. (2014). The role of media literacy in human development: A case study of the book (Executive policies of the Iranian Broadcasting Organization and the transformation document of the Ministry of Education). *Media*, 25(4), 63 to 80. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.10227180.1393.25.4.4.2>. (In Persian)
7. Bolanle, E. A., & Balogun, S. (2018). *Television Programming For Social Development* (Doctoral dissertation, Federal University Oye-Ekiti, Nigeria).
8. Byskov, M. F. (2018). *The Capability Approach in Practice, A New Ethics in Setting Development Agendas*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429506017>
9. Carmody, P. (2019). *Development Theory and Practice in a Changing World*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315147765>
10. Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory*(2nd ed). Sage.
11. Chiappero-Martinetti, E., Osmani, S., & Qizilbash, M. (Eds.). (2021). *The Cambridge handbook of the capability approach*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316335741>
12. Cosgrove, S., & Curtis, B. (2022). *Understanding Global Poverty: Causes, Solutions, and Capabilities*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003043829>
13. Di Pietro, G. (2016). The Impact of Television Programmes on Teenage Career Aspirations: The 'MasterChef Effect'. IZA Discussion Papers.No.9804. Institute for the Study of Labor (IZA). Bonn.
14. Eltzroth, C., & Kenny, C. (2003). *Broadcasting and Development:Options for the World Bank*. No. 11. World Bank Publication.
15. Ghaem Zabihi, S. M., Salimifar, M., Ahmadi Shadmehri, M. T. and Salehnia, N. (2021). Investigating the impact of information and communication technology on economic growth and human development index using apparently unrelated regression (SUR) method, evidence from MENA countries. *Applied Economics*, 11(39), 1-22. (In Persian)

16. Guaaybess, T. (2019). *The Media in Arab Countries: From Development Theories to Cooperation Policies (Science, Society and New Technologies Series)*. Wiley-ISTE.
17. Hickel, J. (2020). The sustainable development index: Measuring the ecological efficiency of human development in the anthropocene. *Ecological Economics*, 167, 106331. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.05.011>
18. Hirai, T., Comim, F., & Jolly, R. (2021). Rescuing human development from a lip-service syndrome. *Development Policy Review, Overseas Development Institute*. 39(2), 197-211. <https://doi.org/10.1111/dpr.12478>
19. Joshi, D. K. (2021). Footprints of a winning idea: Three decades of the human development paradigm (1990–2019). *Journal of Human Development and Capabilities*. 22(3). 506-516. <https://doi.org/10.1080/19452829.2021.1908240>
20. Kotsalas, I.P., Antoniou, A., & Scoullou, M. (2018). Decoding Mass Media Techniques and Education for Sustainable Development. *Journal of Education for Sustainable Development*, 11(2), 102–122. <https://doi.org/10.1177/0973408218761229>
21. Kowsar, Z., Alvani, S.M. (2023). A Community-Based View of Human Capital Management Aligned with Sustainable Development. *Public Management Researches*, 16 (59), 1-30. <https://doi.org/10.22111/jmr.2023.41312.5712>. (In Persian)
22. Kumarova, M. K., & Kutym, B. K. (2020). The Cultural and Educational Mission of Kazakh Television. *Media Watch*. 11(4), 721-727. <https://doi.org/10.15655/mw/2020/v11i4/204632>
23. Kuyoro Shade, O., Awodele, O., & Okolie Samuel, O. (2012). ICT: An effective tool in human development. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(7), 157-162.
24. Malhotra, P., & Malhotra, S. (2012). The impact of mass media communication on stock trading decisions: An empirical study. *European Journal of Business and Management*. 4(6). 57-62.
25. Malikhao, P., & Servaes, J. (2020). Communication for Development and Social Change: Three Development Paradigms, Two Communication Models, and Many Applications and Approaches. In: Servaes, J. (eds), *Handbook of Communication for Development and Social Change*, pp.63-92. Springer, Singapore. <https://doi.org/10.1007/978-981-15-2014-3>
26. Manzoor, S., & Safdar, A. (2020). Cultivation of fear through media: analysis to reveal relationship between perception about COVID 19 and socio-economic background of media consumers. *Review of Economics and Development Studies*. 6(2). 217-228. <https://doi.org/10.47067/reads.v6i2.198>
27. Mohammadi, N., Memarzadeh T, Gholamreza & Tootian Isfahani, S. (2022). Modeling the ICT Policy implementation; Based on the Sixth Development Plan of Iran (Articles 67 and 68). *Governance and Development Journal*. 2(2), 97-118. <https://doi.org/10.22111/jipaa.2023.361227.1078>. (In Persian)

28. Mohammadpour, Ahmad. (2013,a). *Qualitative Research Method: Anti-Method 1, Logic and Design in Qualitative Methodology*. (2nd ed.). Tehran. Sociologists Publications. (In Persian)
29. Mohammadpour, Ahmad. (2013,b). *Qualitative Research Method: Anti-Method 2, Practical Steps and Procedures in Qualitative Methodology*. (2nd ed.). Tehran. Sociologists Publications. (In Persian)
30. Mousavi, S. M., Taghipour, F. and Golparvar, A. R. (2021). Media communication model for raising farmers' awareness and improving and developing agriculture. *Media Studies*. 3(16), 29-47. (In Persian)
31. Mu-azu, I. A., & Shivram, G. P. (2017). The impact of FM radio broadcast in local dialect on rural community development in Ghana. *Journal of Applied and Advanced Research*, 2(3), 114-121. <https://doi.org/10.21839/jaar.2017.v2i3.76>
32. Nissanke, M., & Ocampo, J.A. (2019). *The Palgrave Handbook of Development Economics: Critical Reflections on Globalisation and Development*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-14000-7>
33. Powell, L. J., & McGrath, S. (2019). *Skills for Human Development: Transforming vocational education and training*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315657592>
34. Qureshi, S., & Xiong, J. (2020). Equitable Healthcare Provision: Uncovering the Impact of the Mobility Effect on Human Development. *Information Systems Management*. 38(1), 2-20. <https://doi.org/10.1080/10580530.2020.1732531>
35. Rist, G. (2019). *The History of Development: From Western Origins to Global Faith*. Zed Books; 5th edition.
36. Roshandel Arbatani, T., Poor Ezat, A. A., Aghili, S. V., & Labafi, S. (2015). News policy Model Based on Fundamental Factors (Islamic Republic of Iran Broadcasting). *Public Management Researches*. 8(28), 109-137. <https://doi.org/10.22111/jmr.2015.2243>. (In Persian)
37. Samband, M., Farhangi, A. A., Salehi Sedeqiani, J. and Ghaedi, M. R. (2019). The role of television programs of the IRIB in reducing human poverty. *Media Studies*. 4(15), 93-111. (In Persian)
38. Sanatgaran, Sh., Moussaei, M. and Kazemipour, Sh., (2018). The role of government and household educational expenditures in human development in Iran. *Iranian Social Development Studies*. 1(11).7-19. (In Persian)
39. Saunders, M., Lewis, P. and Thornhill, A. (2016). *Research methods for business students*. 7th edition. Pearson Education Limited.
40. Servaes, J. (2020). Communication for Development and Social Change: In Search of a New Paradigm. In: Servaes, J. (eds), *Handbook of Communication for Development and Social Change* (pp.15-27). Springer, Singapore. <https://doi.org/10.1007/978-981-15-2014-3>.
41. Shaban, A. (2020). Television Programs Trends Towards Promoting Sustainable Development Values: An Analytical Study. *Humanities & Social Sciences Reviews*. 8(3), 1182-1191. <https://doi.org/10.18510/hssr.2020.83111>

42. Social Welfare Studies Office, Ministry of Cooperatives, Labor and Social Welfare. (2021). *Report on Educational Poverty in Iran*; from the series of multidimensional poverty reports. (In Persian)
43. Stewart, F. (2013). *Capabilities and Human Development: Beyond the Individual - The Critical Role of Social Institutions and Social Competencies*. UNDP-HDRO Occasional Papers No. 2013/03.
44. Telch, F., & Appe, S. (2022). How can countries improve human development? Four distinct national planning strategies and the challenges for human development ahead. *Development Policy Review*, 40(2), e12561. <https://doi.org/10.1111/dpr.12561>
45. Telleria, J. (2021). *Deconstructing Human Development, From the Washington Consensus to the 2030 Agenda*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003043652>
46. UNDP. (2022). Human Development Report 2021/2022, Uncertain times, unsettled lives Shaping our future in a transforming world. New York: UNDP.
47. UNDP. (n.d.). *HDI Dimensions and Indicators*. Retrieved from: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI.6/13/2022>.
48. Vaezi, Reza; Shams, Leila and Maleki, Mustafa. (2021). *Comparative and development administration: concepts, theories and models*. Tehran. Saffar Publishing House. (In Persian)
49. Vaezi, Reza. (2021). Criticism of Public and Development Administrations in Iran. *Governance and Development Journal*. 1(1), 31-43. <https://doi.org/10.22111/jipaa.2018.82910>. (In Persian)
50. Vaggi, G. (2018). Towards a Broader Definition of Development. In: *Development*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-54879-1_2
51. Wang, H., Yue, Z., & Singhal, A. (2019). Using Television Drama as Entertainment-Education to Tackle Domestic Violence in China. *The Journal of development communication*. 30.30-44.
52. Willis, K. (2020). *Theories and practices of development* (3rd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315559469>
53. Zali, M. R., and Nahid, M. (2014). Identifying the roles of television in the development of entrepreneurship in Iran based on Q methodology. *Journal of Media and Culture*. Institute for Humanities and Cultural Studies. 4(2). 122-91. (In Persian)